

Наурызбай қажы ТАҒАНҰЛЫ,
ҚМДБ Төрағасы, Бас мүфти

БҮТІНГІ МҰСЫЛМАН БОЛМЫСЫ

Адамзат баласы жаратылғалы бері жүрек тыныштығын, шынайы бақытты және өмірдің мәнін іздеумен келеді. Әр дәуірде түрлі дүниетанымдар мен көзқарастар қалыптасқанымен, адам баласының рухани сұранысы өзгерген емес. Өйткені адамның тәні ғана емес, жаны да қорекке мұқтаж. Сол жан азығы – Жаратушыға деген иман, ізгі амал және көркем мінез.

Ислам — адамзатты қараңғылықтан жарыққа, надандықтан білімге, қатыгездіктен мейірімге жетелейтін кемел дін. Асыл дініміз тек құлшылық жасауға бұйырмайды. Ислам — адамның жеке өмірін, отбасы қатынасын, қоғамдық жауапкершілігін және Жаратушымен байланысын толық қамтитын әрі ізгі амалды көркем түрде

орындауға үндейтін тұтас өмір салты. Өйткені қасиетті Құранда Алла Тағала: «Шүбәсіз, бұл Құран ең дұрыс, ең сенімді жолға бастайды һәм үнемі орынды да игі істерістейтін мүминдерге (алдағы уақытта) еншілеріне тиетін үлкен сый-сыпат бар екенін айтып, сүйіншілейді», — деп баяндайды («Исра» сүресі, 9-аят).

Адал мұсылман — ғибадат жасаушы ғана емес, жүрегі таза, ниеті дұрыс, сөзі мен ісі үйлескен, қоғамға пайдасын тигізетін ізгі жан. Пайғамбарымыз Мұхаммед (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): «*Сендердің ең жақсыларың — мінез-құқы ең көркем болғандарың*», — деген (Бұхари). Демек, Исламдағы тақуалық тек сыртқы құлшылықпен өлшенбейді. Ол адамның мінезінен, әділдігінен, адалдығынан, өзгелерге деген жанашырлығынан көрініс табады. Сондықтан иман мен амал, сенім мен әрекет — бір-бірінен ажырамайтын ұғымдар.

(Жалғасы 3-бетте)

Кенжетай ДҮЙСЕНБАЙ,
ҚМДБ Төрағасының
орынбасары, наиб мүфти:

ҚАЖЫЛЫҚ – РУХАНИ МЕКТЕП

Қажылық – мұсылман баласының өміріндегі ең қасиетті сапарлардың бірі ғана емес, үлкен рухани жауапкершілік пен жан-жақты дайындықты талап ететін құлшылық. Биыл Қазақстаннан қасиетті Мекке мен Мәдинаға 4000 азамат аттанып, бес парыздың бірі – қажылықты өтеп қайтты. 2026 жылғы қажылық маусымы қалай ұйымдастырылды? Қажыларға қандай қызметтер көрсетілді? Биылғы маусымның басты ерекшелігі неде болды? Осы және өзге де сауалдарға Қазақстан қажылық миссиясының жетекшісі Кенжетай Дүйсенбай жауап берді.

— Кенжетай Байкемелұлы, сұхбатымызды 2026 жылғы қажылық маусымының қалай өткенінен бастасак. Биылғы қажылық қалай ұйымдастырылды?

— Аллаға шүкір, Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы мен Қазақстан қажылық миссиясының үйлесімді жұмысының нәтижесінде 2026 жылғы қажылық маусымы жоғары деңгейде ұйымдастырылды. Жыл басында ҚМДБ Төрағасы, Бас мүфти Наурызбай қажы Тағанұлы Сауд Арабиясының Қажылық және ұмра министрімен жүзлесіп, екіжақты кездесулер өткізді. Кездесу барысында Қазақстан үшін 4000 қажылық квотасы ресми түрде бекітіліп, оған қол жеткізілді. Сонымен қатар қажылықты ұйымдастыруға қатысты бірқатар маңызды мәселелер талқыланып, қазақстандық қажыларға қолайлы жағдай жасау жөнінде келісімдер жасалды. Осы квота аясында 2026 жылы қажылықты ұйымдастыру үшін конкурстық негізде 14 қажылық туроператоры анықталып, олардың қызметі Қазақстан қажылық миссиясының тұрақты бақылауында болды.

» 3

«РАББЫҢ САҒАН БӘРІНЕН ЖАҚЫН»

Өзіңді кейде жалғыз сезінесің бе? Жақын досың жол ортасында қалдырып кеткендей ме? Бұрын жаныңды түсінетін адамдармен араңа көзге көрінбейтін перде түскендей күй көштің бе? Ішінде жиналған мұңды бөлісер жанды аңсап, жүрегің бір мейірімді пана іздеп тұр ма? Олай болса, адамдарға емес, Өзіне жалбарынған пендені қабыл етіп, дұғасына жауап беретін Аллаға бет бұрсаң қайтеді? Өйткені Ол – Алла. Ол саған күре тамырыңнан да жақын. Оның көркем есімдерінің бірі – «әл-Қариб» (Аса Жақын). Осы ұлы есімнің мәніне терең бойлап, Раббыңның саған қаншалықты жақын екенін жүрегіңмен сезіне алсаң, жалғыздықтың қараңғы түндері иман нұрымен жарықтанып, жүрегің тыныштыққа бөленер еді. Өйткені Алла құлының сыбырын да естиді, мұңын да біледі, дұғасын да қабыл етеді.

Алла Тағала Аршты меңгерген Ұлы Ие бола тұра, саған Өзінің қаншалықты жақын екенін ұғындыруды қалайды. Ол сенің әрбір сөзіңді естиді, әрбір ісінді көреді, жүрегінде жасырған сырларың мен ойларыңды да біледі. Саған қатысты ешбір нәрсе жасырын қалмайды. Қай жерде болсаң да, Ол сені ілімімен толық қамтып тұрады және Өзіне жалбарынған құлының дұғасына жауап береді.

Бірде Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) мешітке кіргенде сахабалардың дауысын көтеріп, дұға етіп жатқанын көріп: «*Өздеріңе жеңілдік жасаңдар. Сендер саңырау, алыстағы біреуге жалбарынып жатқан жоқсыңдар. Сендер еститін әрі* (ілімімен барлық нәрсені қамтыған) *өте жақын болғанға дұға етудесіңдер*», — деген еді. Құл дұғасын аяқтаған сәттен-ақ жауаптын белгісі білінуі мүмкін. Өйткені Алла — дұғаларды еститін, қабыл ететін және құлдарына ілімімен, рақымымен әрі қамқорлығымен аса Жақын.

Бір кісі есегінен айырылып, абдырап келе жатқанда, Ибраһим ибн Әдһам оны көріп, жағдайын сұрайды. Әлгі адам мұңын айтқанда, ол: «Уа, Алла! Бұл құлына есегін қайтармайынша, бір қадам да баспаймын», — деп дұға етеді. Көп уақыт өтпей-ақ жоғалған есек көрінеді.

Алланың мейіріміне ең жақын болатын сәт — сәжде. Сол сәтте жай ғана сыбырлап айтқан «Субхана Раббиял-ағлә» деген сөзінді де Ол ес-

тиді. Оны алыс деп ойлама. Ол — дұғаларды Естуші әрі қабыл етуші.

Бірде Алла елшісі (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) түнде Убай ибн Кағбтың есігін қағып: «*Алла маған «Фатиха» сүресін саған оқуымды бұйырды*», — дегенде, Убай: «Мені атыммен атады ма?» — деп таңғалып, көзіне жас алған еді. Бұл — Алланың құлына деген ерекше жақындығы. Алла барлық жаратылысқа Жақын. Бірақ бұл жақындық жаратылыстарға ұқсас жақындық емес. Бәлкім Оның ілімінің, естуінің, көруінің, бәрін қамтуының жақындығы. Ол түннің қараңғылығында кара тастың үстімен жүрген кара құмырсқаның дыбысын да естиді. Бір жапырақ түссе де, Ол оны біледі. Ағаштағы сансыз жапырақтардың әрқайсысы Оның ілімінен тыс емес. Алла Тағала Құранда: «*Бір жапырақ түссе де, Ол оны міндетті түрде біледі*», — деген («Әнғам» сүресі, 59-аят).

(Жалғасы 4-бетте)

Астананың көрікті келбеті жыл өткен сайын ажарланып, сәулеті мен сәні келіскен шаһарға айналып келеді. Әрбір айнадай даңғыл мен жып-жинақы жаяу жолдың әр жағында таң алақеуімнен еңбекке кірісетін тазалықшы мамандардың табанды бейнеті жатыр.

КӨШЕ ТАЗАЛАЙТЫН КӨПБАЛАЛЫ АНА

51 жастағы көпбалалы ана Сәлима Бибатыр — Астана қаласының көркі мен тазалығына үлес қосып жүрген еңбек адамдарының бірі. Ол Түркістан облысында дүниеге келген. «Астана Тазалық» мекемесінде жұмыс істеп жүргеніне 20 жылға жуықтаған. Үздіксіз еңбекпен қатар бес баланы тәрбиелеп өсірген ана, бүгінде немере сүйіп отырған аяулы әже. Кейіпкеріміз жұбайымен бірге жылдар бойғы адал еңбегі мен маңдай терін елордамыздың көркеюіне, тазалығына арнап келеді. Қазіргі таңда олар балалары мен немерелерінің ортасында елордада тұрып жатыр. «Қол еңбегі өмірімнің ажырамас бөлігіне айналды» дейді ол.

«Жұмыс таңғы сағат жетіден басталады. Сағат 6:30-да базада болып, киініп дайын тұрамыз. Содан 11-ге дейін дамыл таппай жұмыс істейміз. Екі сағат түскі ас. Түскі сағат 4-ке дейін жұмыс жалғасады. Даланың жұмысы болған соң қиындықтар да болып тұрады. Жанбыр құйып тұрса да, үскірік аязда да, боран бораса да, аптап ыстықта да біздің жұмыс тоқтамайды. Ауа райына қарамай, бекітілген жоспарға сай жұмыс істейміз» дейді Сәлима. Оның негізгі мамандығы — қазақ және араб тілі пәндерінің мұғалімі. Алайда тұрмыс құрғаннан кейін балаларын қатар дүниеге әкеліп, олардың күтімі, тәрбиесімен айналысқан.

Кейін отбасы жағдайына мұғалімдік жұмыс кестесі сәйкес келмегендіктен, мамандығынан қол үзген. Осы уақытқа дейін көше тазалықшысы болғанына өкінбейтінін жеткізді. «Мұғалім мамандығын меңгерсем де, өз мамандығым бойынша жұмыс істемедім. Білімім мен тәрбиемді балаларыма бердім. Адал еңбек пен білім ғана адамды өсіреді. Жолдасым екеуіміз перзенттеріміздің алансыз оқуы үшін тынбай еңбектендік. Бүгінде екі балам, келінім — медицина саласында. Екінші ұлым — хирург. Балаларымызға қай салада жүрсендер де, адал қызмет етіндер деп айтып отырамыз» дейді ол.

(Жалғасы 8-бетте)

УНИВЕРСИТЕТ ТҮЛЕКТЕРІНЕ ДИПЛОМ ТАБЫСТАЛДЫ

Алматы қаласындағы Нұр-Мубарак университетінің бітіруші түлектеріне салтанатты түрде диплом табыстау рәсімі өтті. Іс-шараға Бас мүфти Наурызбай қажы Тағанұлы, Бас мүфтидің кеңесшісі Смайыл Сейітбек, ҚМДБ Аппарат басшысы Ғылымбек Жәдігерұлы, университет басшылығы, ұжымы мен оқытушы-профессорлар құрамы, студенттердің ата-аналары және арнайы шақырылған қонақтар қатысты.

ҚМДБ Төрағасы өз сөзінде жас мамандарға ізгі лебізін білдірді. «Сіздер білім алған Нұр-Мұбарак университеті – еліміздегі діни білімнің қарашанырағы. Бұл оқу орны мыңдаған шәкірт тәрбиелеп, Қазақстандағы діни қызметтің дамуына өлшеусіз үлес қосып келеді.

Университет қабырғасында алған білімдеріңіз сіздерді тек маман ғана емес, адам ретінде, қоғам алдында жауапты тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталды. Диплом алу білім жолында бағындырған бір белес болғанымен, үлкен жауапкершіліктің басталғанын білдіреді. Сіз

дер енді халықпен жұмыс істейтін, елдің рухани өміріне ықпал ететін, жастарға бағыт-бағдар көрсететін мамандар қатарына қосылдыныздар. Қазақ халқы ежелден: «Ғалымның хаты өлмейді, жақсының аты өлмейді» деген. Сондықтан сіздердің ең басты міндеттеріңіз – алған білімдеріңізді халық игілігіне жұмсау» деді Наурызбай қажы Тағанұлы.

Сонымен қатар Бас мүфти бүгінгі қоғам дін қызметкерлерінен терең білімді ғана талап етпейтінін, көркем мінезді болу, даналықты ұстану, сабырлы болу сынды адами құндылықтар дипломнан да қымбат қазына екенін еске салды. Халықтың

сеніміне ие болу үшін адам ен алдымен өзінің ісімен, әдебімен және адамгершілігімен үлгі болуы керек екеніне назар аударды.

Айта кетейік, биылғы оқу жылында университетті 497 студент сәтті тәмамдап, үлкен өмірге жолдама алды. Оның ішінде 457 студент бакалавриат, 32 студент магистратура және 8 студент докторантура бағдарламаларын аяқтады. Бакалавриат түлектерінің ішінде исламтану мамандығын 276, дінтану мамандығын 85, теология мамандығын 72, шетел филологиясы білім беру бағдарламасын 31, аударма ісі білім беру бағдарламасын 33 студент тәмамлады.

ТҮЛЕКТЕРГЕ АРНАЛҘАН САЛТАНАТТЫ РӘСІМ

Елордадағы «Астана» медресе-колледжінде 2026 жылғы бітіруші түлектерге арналған салтанатты диплом табыстау рәсімі өтті. Аталған шараға Бас мүфти Наурызбай қажы Тағанұлы қатысып, бітіруші түлектерге дипломдарын табыстады.

«Асың дініміз білім алуды жоғары орынға қояды. Сондықтан білім алушының жәннатқа барар жолы жеңіл дейді. Пайғамбарлар да ілім жолын тандаған. Жаратушы Жаппар Иеміз қасиетті Құранда білім іздеген Мұса пайғамбар (оған Алланың сәлемі болсын) туралы: «Мұса оған: «Өзіне үйретілген жасқылыққа, тура жолға бастайтын ілім мен даналықтан маған да үйретуң үшін саған ерсем бола ма?» деп өтініш білдірді», – деп баяндайды. Осы аятта баяндалғандай, Мұса пайғамбар Қызырдан: «Ілімніңен өміріме жол көрсететін нәрселерді

алуым үшін саған серік болуыма
руқсат берсең бе?» – деп сұрайды.
Пайғамбарлар да білім алу үшін
осылай руқсат сұраған. Ғалымдары-
мыз «Адамның айналысатын істері-
нің ішіндегі ең қайырлысы – білім
болу. Әрине, егер оның ниеті дұрыс
болса. Білімді көркем етіп көрсетін-
дер, білім арқылы көркем болып
көрінуге тырыспандар» деген екен.
Білім – игі амалдардың ішіндегі ең
қайырлысы» деді Наурызбай қажы
Тағанұлы.

Биыл еліміз бойынша 9 медресе-колледжі жалпы 598 түлек тәмам-

дады. Оның 340-ы — ер бала, 258-і — қыз бала. Бүгінде 350 түлек бұйрық алып, діни қызметке орналасуда. Сонымен қатар бірқатар түлектер Нұр-Мұбарак университеті мен Хусамуддин ас-Сығанаки атындағы Ислам институтында білімін жалғастыруды көздеп отыр. Атап өтерілі, биылғы жылы «Астана» медресе-колледжін 54 түлек бітірді. Оның 27-сі — ер бала, 27-сі — қыз бала. 2007 жылы ашылған оқу орнын осы уақытқа дейін 527 шәкірт бітіріп шыққан.

Бас мүфти салтанатты жиында «Астана» медресе-колледжіне 12 орындық Toyota Hiace автокөлігінің кілтін табыстады. ҚМДБ Төрағасы өз сөзінде діни білім беру ісін дамытуға, медресе-колледждердің материалдық-техникалық базасын нығайтуға және білім алшыларға қо-

лайлы жағдай жасауға әрдайым көңіл бөлінетінін атап өтті. Астана қаласы өкілдігінің ұйытқы болуымен оқу орнының қажеттілігі үшін берілген автокөлік диплом табыстау салтанаты аясында медресе-колледж басшылығына тапсырылды. Автокөлік шәкірттердің оқу-тәжірибелік сапарларын ұйымдастыруға, түрлі рухани-ағартушылық, мәдени-танымдық іс-шараларды өткізуге және оқу орнының қызметін тиімді жүзеге асыруға пайдаланылады.

Сондай-ақ салтанатты диплом тапсыру рәсімі аясында оқу үздіктеріне қаржылай сертификаттар берілді. Бас муфти оқу барысында үздік нәтиже көрсеткен шәкірттерге қаржылай сертификаттар табыстап, олардың білімге деген құлшынысы мен еңбегін жоғары бағалады.

АҚПАРАТ САЛАСЫ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІН ҚҰТТЫҚТАДЫ

■ Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының төрағасы Наурызбай қажы Тағанұлы 28 маусым – Бұқаралық ақпарат құралдары қызметкерлері күніне орай ҚМДБ-ның ақпарат саласында еңбек етіп жүрген қызметкерлерді кәсіби мерекемен құттықтады.

Бас мүфти өз құттықтауында ақпарат қызметінің қоғамға рухани құндылықтарды насихаттаудағы және діни басқарманың қызметін ха-

лыққа кеңінен танытудағы маңызды рөліне тоқталды. «Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының ақпараттық-ағартушылық қызме-

тін дамытуға, қоғамға рухани құндылықтарды насихаттауға және мұфтияттың ип бастамаларын көпшілікке жеткізу жолындағы еңбектерінің алғысымды білдіремін. Сіздердің қажырлы қызметтеріңіз рухани ағарту ісінің өркендеуіне және қоғамдағы бірлік пен татулықтың нығайтуына үлес қосып келеді» деді Наурызбай қажы Тағанұлы.

Айта кетейік, бүгінде ҚМДБ-ның Ақпарат және қоғаммен байланыс бөлімі, «Мұнара» газеті, «Иман» журналы, «Мұнара» телеарнасы және өзге де ақпараттық ресурстары рухани-ағартушылық бағыттағы жұмыстарды жүйелі түрде жүзеге асырып келеді.

ВИЦЕ-МИНИСТРМЕН КЕЗДЕСТІ

Алматыда ҚМДБ Төрағасы Наурызбай қажы Тағанұлы Индонезия Сыртқы істер министрінің орынбасары Мұхаммад Анис Маттаны қабылдады.

Кездесуде Бас мүфти екі елді достық, сенім және ортақ рухани құндылықтарға негізделген берік қарым-қатынас байланыстыратынын атап өтті. Тараптар Қазақстан мен Индонезия арасындағы рухани-мәдени байланыстарды нығайту, өзара тәжірибе алмасу және ынтымақтастықты дамыту мәселелерін талқылады. Кездесу соңында Бас мүфти Мұхаммад Анис Маттанин жауапты қызметіне табыс тілеп, Қазақстандағы сапарының сәтті өрі нәтижелі өтуіне тілектестік білдірді.

ЕҢБЕК ЕРІМЕН ЖҮЗДЕСТІ

Бас мүфти Наурызбай қажы Тағанұлы Қазақстанның Еңбек Ері, Қызылорда облыстық күріш өндірушілер және өңдеушілер қауымдастығының президенті, белгілі кәсіпкер Абзал Жұмашұлы Ералиевті қабылдады.

Кездесу барысында тараптар ел руханиятын дамыту жастар тәрбиесін күшейту, отбасы институтын нығайту ұлттық және рухани құндылықтарды дәріптеу бағытындағы өзекті мәселелерді талқылады. Сондай-ақ қоғамдағы бірлік пен татулықты нығайту, қайырымдылық мәдениетін дамыту және рухани-ағартушылық жобаларды бірлесіп жүзеге асыру мәселелері бойынша пікір алмасты. Басқосуда ұлттық болмыс пен дәстүрлі құндылықтарды жас ұрпақтың санасына сіңірудің маңыздылығы ерекше аталып, аталған бағыттардағы өзара ынтымақтастықты одан әрі дамыту мәселелері сөз болды.

ИНСТИТУТ ТҮЛЕКТЕРІНЕ КУӘЛІК БЕРІЛДІ

Астана қаласында Хусамуддин ас-Сығанақи атындағы Ислам институтының екінші түлектеріне арналған салтанатты куәлік табыстау рәсімі өтті.

Іс-шараға ҚМДБ Төрағасы Наурызбай қажы Тағанұлы, мемлекет және қоғам қайраткерлері, Түркіелшілігінің өкілі, сондай-ақ зиялы қауым өкілдері, елімізге белгілі дінтанушылар мен ұстаздар қатысып, түлектерге жылы лебіздерін білдірді. «2026 жылы институт қабырғасынан «Ислам ілімдері» бағыты бойынша 9 түлек, ал «Құран ижазасы» бағыты бойынша 11 қароқын сәтті тәмамдап, үлкен өмірге қадам басқалып отыр. Бұл нәтиже шынайы еңбектің, ұстаздар салғасара жолдың және шәкірттің шыдам мен табандылықтыайқын белгісі деп есептеймін. Хусамуддин ас-Сығанақатындағы Ислам институты ашылған күннен бүгіндейін «Ислам ілімдері» бойынша барлығы 23 түлек, а«Құран ижазасы» бағыты бойынша 47 шәкірт тәрбиеленіп шықты. Олардың жалпы саны – 70 түлек. Олардың басым бөлігі бүгінде әл игілігі жолында қызмет етіпдіні мекемелерде абыройлы еңбек атқаруда. Ал кейбіртүлектер өз білімдерін одан әрі тереңдетіп, ғылым ізденіс жолын жалғастырып келеді. Биылғы бітірушілерарасынан ерекше дараланған 11 Құран хафизіне арнайы«Ижаза» құжаты табысталды. Хақтың көлемін көкірегінтоқыған бұл шәкірттерімізге сәттілік пен береке тілеймін. Аллаға шүкір, бүгін Имам Асым қырағатының Хафриуаяты бойынша 10 шәкіртіміз, Имам Асым қырағатының Хафс және Шұғба риуаяты бойынша 1 шәкіртіміарнайы ижаза куәлігіне ие болып отыр. Алла құтты д берекеді етсін» деді Наурызбай қажы Тағанұлы.

Салтанатты іс-шара барысында негізгі бағытты тәмамдаған түлектерге ғана емес, институт жанындағы Ижаза орталығында білім алған қариларға да арнайы куәліктер табысталды. Бұл шәкірттер Құран Кәрімді толық жаттап, қырағат ілімінен тиісті сынақтардан сәтті өткен.

«ХАСЕКИГЕ» ҚАБЫЛДАУ ЕМТИХАНЫ ӨТТІ

Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы мен Түркия Дін істері басқармасы арасындағы өзара әріптестік келісім аясында Алматы қаласында 2026-2027 оқу жылына арналған Түркияның «Хасеки» жоғары діни оқу орнына қабылдау емтиханы өтті.

Биылғы қабылдау емтиханын өткізу үшін Түркияның Дін істері басқармасы Сыртқы байланыстар басқармасының бас директоры Енсари Иентүрк, Дін істері басқармасы Білім беру бағдарламалары және үйлестіріс басқармасының басшысы Махмұд Шахин, Түркияның Алматы қаласындағы Бас консулдығының Дін істері жөніндегі аттасшесі Әли Гүлден және Түркияның Астана қаласындағы елшілігінің Дін істері жөніндегі кеңесшісі Юсуф Аққұш келді. Алматыда өткен жиын алдында ҚМДП Діни білім және кадр дайындау бөлімінің меңгерушісі Хасан Аманқұл екіжақты байланыс негізінде жүзеге асыратқан игі бастаманың маңыздылығын атап өтті.

Биыл елімізден Нұр-Мубарак университетінің 2021 жылғы бітіруші студенттері мен өңірлерде жұмыс істеп жатқан білікті діни қызметкерден құралған 30 ер алап және 5 қыз бала емтиханға қатысты. Емтихан қорытындысы бойынша оқуға қабылданған талапкерлер Түркияның беделді діни оқу орнында білімін жалғастырып кәсіби білігін арттыру мүмкіндігіне ие болады.

(Басы 1-бетте)

Қазіргі жаһандану дәуірінде материалдық құндылықтар алдыңғы орынға шығып, рухани-адамгершілік ұстанымдардың әлсіреуі байқалады. Отбасы құндылығының көмескіленуі, жауапкершіліктің азаюы, мейірім мен жанашырлықтың лайықты түрде көрініс таппауы қоғамды толғандыратын үлкен мәселе екені хақ. Осындай кезеңде Исламның сабырлыққа, әділдікке, кешірімге және өзара құрметке үндейтін қағидалары ерекше маңызға ие.

Алла Тағала Құранда: «**Расында, Алла әділдікті, Алланы көріп тұрғандай, ең болмаса Алланың өздерін үнемі көріп, бақылап тұратынын сезіне отырып** (қаперлерінде ұстап) **игі істер істеуді және туған-туысқа қол ұшын беріп, қарайласуды бұйырады. Сонымен қатар арсыздықтан, жамандық таулыдан және зұлымдықтан** (яғни біреуге зорлық-зомбылық көрсетуден, кісі ақысын жеуден) **мүлдем тыяды. Ойланып-толғанысып, ғибрат алсын деп Алла Тағала сендерге осылайша насихат айтып, жол сілтейді**», — деп баяндайды («Нахыл» сүресі, 90-аят). Осы аятта айтылғандай, әрбір мұсылман асыл дінімізді тереңірек танып, құлшылығын саналы түрде атқаруы қажет. Сонымен қатар арсыздықтан, жамандық атаулыдан және зұлымдықтан сақтануы тиіс.

Шын мәнінде адалдық — мұсылманның ең басты сипаттарының бірі. Қазақ халқы да «Адалдық жүрген жерде адамдық жүреді» деп, бұл қасиетті ерекше қадірлеген. Дініміздегі адалдық ұғымы тек материалдық мәселелермен шектелмейді. Ол ойдың тазалығымен, ниеттің дұрыстығымен, сөздің шынайылығымен, істің әділдігімен тығыз байланысты. Осы ретте Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы діни сала мен діни қызмет аясында 2026 жылды «Ислам және адал қоғам жылы» деп жариялап, қоғамда адалдық сынды игі құндылықты кеңінен дәріптеуге ден қойып келеді.

Кейде адамдар құлшылықты тек діни міндет ретінде қабылдайды. Алайда намаз, ораза, зекет және қажылық секілді құлшылықтардың әрқайсысы адамды тәрбиелеуге, рухани тұрғыдан жетілдіруге бағытталған. Намаз адамды арсыздықтан және жамандықтан тыяды. Ораза сабыр мен тақуалыққа баулиды. Зекет пен садақа қоғамдағы әлеуметтік жауапкершілікті арттырады. Ал қажылық мұсылман баласын рухани тазаруға тәрбиелейді. Қасиетті Құранда: «**Расында, намаз арсыздықтан және жамандықтан тыяды**», — делінген («Анкабут» сүресі, 45-аят). Демек құлшылықтың мақсаты — адамның жүрегін тазарту, мінезін көркем-

Наурызбай қажы ТАҒАНҰЛЫ, ҚМДБ Төрағасы, Бас мұфти

Бүгінгі МҰСЫЛМАН болмысы

деу және оны қоғамға пайдалы тұлға ретінде қалыптастыру. Осы тұрғыдан алғанда әрбір мұсылман баласы құлшылықтың мәнін терең түсініп, жамандықтан арылғаны абзал. Сонда ғана ғибадаттың түпкі мақсаты орындалады.

Ислам ата-анаға құрмет көрсетуді, ерлі-зайыптылардың өзара сыйластығын, бала тәрбиесіне жауапкершілікпен қарауды, көрші ақысына мән беруді және достыққа адал болуды бұйырады. Мұсылман адам тек өзінің емес, айналасындағы адамдардың да амандығы мен игілігіне үлес қосуға ұмтылуы тиіс. Өйткені халқымыздың дәстүрлі дүниетанымы мен Ислам құндылықтары өзара сабақтасып жатыр.

Үлкенге құрмет, кішіге ізет, жетім-жесірге қамқорлық, көршімен тату болу, уәдеге беріктік сияқты қасиеттер жоралы жұртымыздың табиғи болмысынан берік орын алған. Бұл құндылықтардың түп-төркіні Исламның адамгершілік қағидаларымен үндеседі. Сондықтан ұлттық тәрбиені дініміздің тағылымымен ұштастыра отырып, өскелең ұрпақтың бойына игі қасиеттерді сіңіру — аса маңызды іс.

Ең алғашқы түскен аяттың өзі білімге шақырудан басталғаны бекер емес: «**Оқы! Жаратқан Раббыңның атымен оқы!**» («Алақ» сүресі, 1-аят). Өйткені білім — адамның дүниесі мен ақыретін көркейтетін ұлы құндылық, баға жетпес байлық. Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): «**Білім іздеу — әрбір мұсылман ер мен мұсылман әйелге парыз**», — деген (Ибн Мәжа). Ислам діні мұсылман үмбетін әрқашан білім алуға шақырады. Сонымен қатар дінімізде мұсылманның жеке бас тәрбиесі, отбасындағы міндеттері, қоғам алдындағы жауапкершілігі айрықша мәнге ие. Асыл дініміз

қазіргі заман талаптарымен үндесетін Ислам құндылықтарына көңіл бөлуге үндейді. Әсіресе қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында мұсылман баласының ақпараттық мәдениеті, жауапкершілігі және сындарлы көзқарасы да аса маңызды. Сайып келгенде, әрбір адам терең ойлануға, өзін-өзі тәрбиелеуге, рухани кемелденуге және игі амалдарға ұмтылуға дағдылануы қажет-ақ.

Жаратушы Иеміз қасиетті кітабымыз Құранда: «**Міне, солар — иман еткен әрі Алланы еске алу арқылы жүректері жай табатын игі жандар. Ендеше, біліп қойыңдар! Жүректер Алланы еске алу арқылы ғана жай тауып, толық ты-**

ныштық табады», — деп сүйіншілейді («Рағыз» сүресі, 28-аят). Қасиетті Құран кітабымыз жүректерге иман нұрын ұялатып, адалдық пен жауапкершілікті өмірлік ұстаным етуге, Жаратушының разылығына жеткізетін игі істерге себепші болуға тәрбиелейді.

Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы қоғамдағы рухани тұрақтылықты сақтау, дәстүрлі құндылықтарды дәріптеу және халқымыздың діни сауатын арттыру бағытындағы жұмыстарды жоғары дең-

гейде атқаруға көңіл бөліп келеді. Осындай игі мақсат жолында көптеген игі іс-шаралар тұрақты түрде жүзеге асуда. Мақсатымыз — қазіргі заманға сай тәрбиелі, парасатты, білімді, адал мұсылман болмысын қалыптастыру.

Қасиетті Құранда Алла Тағала мұсылманға тән болмысты былай баяндайды: «**Уа, адамдар! Шүбәсіз, сендерді бір ер мен бір әйелден жараттық. Сондай-ақ сендерді бір-бірімен танысып, табысуларын** (һәм біріне-бірің қамқоршы дос болып, өзара жәрдемдесіп, тату-тәтті өмір сүрулерін әрі жер бетін көркейтулерін) **үшін сан алуан ұлыстар мен руларға бөлдік. Біле білсеңдер, Алланың алдындағы ең ардақтыларың — ең**

тақуаларың (яғни Аллаға тағзым етуде, иман келтіруде әрі мойынсұнуда ең алда болғандарын). **Шүбәсіз, Алла — Алим** (барлық нәрсені, соның ішінде сендердің жай-күйлеріңді һәм не істеп, не қойғандарыңды толық білуші), **Хабир** (бәрінен толық хабардар болушы)» («Хужурат» сүресі, 13-аят). Демек мұсылманның қадірі оның сыртқы бейнесімен емес, тақуалығымен, көркем мінезімен, игі ісімен өлшенеді. Бүгінгі мұсылман ең алдымен иманы берік, сенімі нық адам болуы тиіс. Өйткені иман — адамның ішкі дүниесін тазартатын, өмірге деген көзқарасын қалыптастыратын ұлы құндылық. Иманды адам Жаратушы алдындағы жауапкершілігін терең сезінеді, өзгеге қиянат жасаудан сақтанады, адалдықты ту етеді.

Бүгінгі мұсылман қоғамдағы бірлік пен татулықтың жаршысы болуы тиіс. Қазақ халқы ежелден ынтымақ пен ауызбіршілікті жоғары бағалаған. Дініміз де алауыздықты құптамайды. Алла Тағала Құранда: «**Барлығың Алланың жібіне жабысқандар да, бөлінбелдер**», — деп бұйырады («Әли Имран» сүресі, 103-аят). Өкінішке қарай, қазіргі таңда діни сауатсыздықтың салдарынан түрлі жат ағымдардың ықпалына еріп жатқан азаматтар да кездеседі. Мұндай жағдайда дәстүрлі діни танымға сүйену, сенімді дереккөздерден білім алу аса маңызды. Халқымыздың ғасырлар бойы ұстанып келген Ханафи мәзһабы мен Матуриди сенім мектебі қазақ қоғамының рухани тұтастығын сақтауда маңызды рөл атқара береді.

Мұсылманның тағы бір ерекшелігі — еңбекқорлық. Ислам жалқаулықты құптамайды. Адал еңбек етіп, отбасын асырау, ел игілігі үшін қызмет ету — құлшылықтың бір түрі. Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): «**Ешкім өз қолымен тапқан адал астан артық тағам жеген емес**», — деген. Қоғамдық жауапкершілік те — мұсылман болмысының ажырамас бөлігі. Мұқтажға көмектесу, қайырымдылық жасау, жетім-жесірге қамқор болу, қоршаған ортаны қорғау, қоғамдық тәртіпті сақтау сынды амалдар әрбір мұсылманның тұлға бойынан көрініс тапса, нұр үстіне нұр.

Алла Тағала баршамызға пайдалы білім, шынайы иман, көркем мінез және қабыл болатын игі амал нәсіп етсін! Жүректерімізді хак жолға бекем етіп, ұрпақымызды иманды, отаншыл әрі адамзатқа қызмет ететін игі буын қатарына қосқай! Ардақты Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): «**Адамдардың ең жақсысы — адамдарға ең пайдалы болғаны**», — деп айтқандай, өзімізге ғана емес, отбасымызға, қоғамға, елімізге пайдалы пенделерден еткей! Әумин!

Кенжетай ДҮЙСЕНБАЙ, ҚМДБ Төрағасының орынбасары, науб мұфти:

ҚАЖЫЛЫҚ – РУХАНИ МЕКТЕП

қажылықты ұйымдастыру үшін конкурстық негізде 14 қажылық туроператоры анықталып, олардың қызметі Қазақстан қажылық миссиясының тұрақты бақылауында болды.

Қажылық — тек бірнеше күндік құлшылық емес, ол жыл бойы дайындықты қажет ететін аса жауапты рухани әрі ұйымдастырушылық процесс. Биылғы маусымда Қазақстанға бөлінген 4000 орын толық игерілді. Бұл — Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының, Қазақстан қажылық миссиясының, Қазақстанның Сауд Арабиясындағы дипломатиялық миссиясының және Сауд Арабиясындағы қажылыққа жауапты мекемелердің және отандық туроператорлардың үйлесімді әрі жүйелі жұмысының нәтижесі. Әрбір туроператордың қызметі кезең-кезеңімен қадағаланып, қажылардың қауіпсіздігі, денсаулығы және жайлылығы басты назарда ұсталды.

Қажылар еліміздің Астана, Алматы, Шымкент және Ақтау қалаларынан тікелей рейстер арқылы қасиетті мекендерге аттанды. Тасымалдау жұмыстарын отандық Air Astana мен SCAT, сондай-ақ Сауд Арабиясының FlyAdel әуе компаниялары жүзеге асырды.

лінді. Қажылардың тек сыртқы рәсімдерді емес, ішкі рухани мәнін де терең түсінуі басты мақсат болды. Осы мақсатта 14 туроператорға 14 білікті уағызшы-имам бекітілді. Олар қажылық маусымы бойы күнделікті дәрістер өткізіп, қажыларға құлшылықтың мәнін, қажылық әдебін, сабыр мен ықыластың манызын түсіндіріп отырды. Қажылар тарапынан қойылған діни сұрақтарға жауап беріп, әрбір жағдайға шариғи тұрғыдан бағыт-бағдар көрсетті. Жалпы алғанда, қажылық кезеңінде 483 уағыз-насихат шарасы ұйымдастырылды. Бұл — тек сан емес, сапалы рухани жұмыстың көрсеткіші. Әрбір уағыз қажылардың жүрегіне әсер етіп, олардың құлшылыққа деген көзқарасын тереңдетуге бағытталды.

Сонымен қатар ҚМДБ әзірлеген «Қажының рухани келбеті» тұғырнамасы кенінен насихатталды. Бұл құжаттың мәні өте терең. Онда қажылыққа дайындық кезеңінен бастап, қасиетті мекендегі мінез-құлық және елге оралғаннан кейінгі рухани жауапкершілік толық қамтылған. Яғни қажылық — бір сәттік рәсім емес, адамның бүкіл өмірін өзгертетін процесс екені түсіндіріледі. Сондай-ақ ең әсерлі сәттердің бірі Арафат жазығында өткен

«Бір мезетте бір ниет» атты республикалық дұға шарасы болды. Мыңдаған қазақстандық қажы бір уақытта еліміздің амандығы, халқымыздың бірлігі мен тыныштығы үшін дұға жасады. Бұл сәт қажылардың жүрегінде ұмытылмас рухани әсер қалдырды.

— **Қажылықтағы медициналық, пәтуа және ақпараттық қызмет қалай жүргізілді? Қандай нәтижелерге қол жеткізілді?**

— Қажылық барысында ең маңызды бағыттардың бірі — медициналық қызмет. Өйткені бұл сапар физикалық тұрғыдан өте ауыр. Аптап ыстық, ұзақ жүру, көп адам жиналатын орта — мұның бәрі қажылардың денсаулығына әсер етеді. Сондықтан Қазақстан қажылық миссиясы құрамында 4 дәрігер қызмет атқарды. Сонымен қатар туроператорлар тарапынан 14 медицина қызметкері жұмыс істеп, жалпы саны 19 маман қажыларға тәулік бойы қызмет көрсетті. Мекке қаласында арнайы медициналық орталық пен жедел жәрдем қызметі іске қосылып, үздіксіз жұмыс істеді.

Маусым барысында медициналық көмекке жүгінгендер саны 1360 адамды құрады. Бұл — қажылардың 34 пайызына жуығы. Ең жиі кездескен шағымдар — тыныс жолдары аурулары (557 жағдай, 41%), артериялық қан қысымының көтерілуі (313 жағдай, 23%), жеңіл аяқ жарақаттары мен қажалулар (299 жағдай, 22%), асқазан-ішек жолдары аурулары (68 жағдай, 5%), күн өту және суусыздану (27 жағдай, 2%), басқа да шағымдар (95 жағдай, 7%). Қажылық барысында барлығы 4 қажы стационарлық ем қабылдады. Күрделі ауыр жағдайлар тіркелген жоқ. Инсульт, жедел аппендицит, қан кету немесе ауыр асқынуларға байланысты ауруханаға жатқызылған азаматтардың барлығы толық ем алып, дәрігерлер бақылауымен қажылық рәсімдерін толық атқарды.

Ал пәтуа бағытында ҚМДБ Шариғат және пәтуа бөлімінің мамандары қажыларға тұрақты түрде қызмет көрсетті. Олар қажылар тарапынан қойылған 1250 сұраққа шариғи жауап беріп, әрбір мәселе нақты түсіндірілді. Ақпараттық бағытта да жүйелі жұмыс жүргізілді. Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының ресми сайтында 25-тен аса жаңалық жарияланып, қажылық барысы, миссия жұмысы, рухани іс-шаралар және қажылардың жағдайы туралы тұрақты түрде елдегі БАҚ өкілдеріне ақпарат беріліп отырды.

— **Қажылықтан оралған азаматтарға не айтар едіңіз?**

— Біз әрдайым бір маңызды қағиданы айтамыз: нағыз қажылық Меккеден оралғанда басталады. Өйткені қажылық — тек сапар емес, ол адамның ішкі дүниесін өзгертетін рухани мектеп. Қажылықта адам сабырды, тәртіпті, бауырмалдықты және кішіпейілділікті үйренеді. Миллиондаған мұсылман бір киім киіп, бір ниетпен, бір мақсатта құлшылық жасайды. Бұл — Ислам үмбетінің бірлігін нақты сезіндіретін ерекше тәжірибе. Елге оралғаннан кейін қажы осы қасиеттерін жоғалтпауы керек. Қажы атағы — жай мәртебе емес, үлкен жауапкершілік. Қоғам қажыға қарап бой түзейді. Сондықтан оның сөзі мен ісі үйлесімді болуы тиіс. Биылғы қажылықтың басты рухани сабағы — адамның өз нәпсісін тәрбиелеуі, Аллаға деген шынайы ықыласын арттыруы және қоғамға пайдалы азаматқа айналуы. Егер қажылық адамды жақсы жакка өзгертсе, онда ол — қабыл болғанының белгісі. Алла Тағала барша қажылардың құлшылығын қабыл етіп, қасиетті сапардан алған рухани тағылымдарын өмір бойы сақтауды нәсіп етсін!

Сұхбаттасқан
Қасымхан ТАЛҒАТҰЛЫ

«РАББЫҢ САҒАН БӘРІНЕН ЖАҚЫН»

(Басы 1-бетте)

Бір әйел Пайғамбарымызға (оған Алла-ның салауаты мен сәлемі болсын) келіп, күйеуіне қатысты шағым айтып жатқанда, оның кей сөздерін Айша анамыз (оған Алла разы болсын) толық ести алмаған еді. Бірақ Алла олардың барлық сөзін естіп, мына аятты түсірді: «Алла сенің алдыңа келіп, күйеуі туралы дауласып, Аллаға шағымын айтып жатқан әйелдің сөзін естіді. Алла сендер екеуіңнің әңгімелеріңді де естіп тұр. Ақи-қатында, Алла — толық естуші, бәрін көруші» («Мүжәддәлә» сүресі, 1-аят). Сонда Айша анамыз танданыспен: «Барлық дауысты қамтыған Алла қандай пәк!» — деген еді. Алланың құлдарына деген жақындығы нет-кен ғажап! Ол құлының әрбір сөзін, тіпті жүрегіңдегі сыбырын да біледі. Оның ілімі бәрін қамтиды, естуі ешбір үнді қалдырмай-ды, көруінен ешнәрсе жасырын қалмайды.

Қазір қолыңды созып көр. Алла оны көріп тұр. Жүрегіңнен өткен ойды да біледі. Бұл сенім мүмкіннің жүрегіне қатарынан қорқыныш пен тыныштық ұялатады. Мұса (оған Алланың сәлемі болсын) пайғамбар перғауынға барудан қаймыққанда, Алла Тағала: **«Мен сендермен біргемін, естіп тұрмын әрі көріп тұрмын»,** — деді («Таһа» сүресі, 46 аят). Осы сөздің өзін жеткілікті еді. Өйткені Алланың бірге болуы — ең үлкен қорған. Алла оларға жәрдемдесіп, жолын ашатынын үзде еткенде олар қалайша сескенбек? Ақиқатты айтатын, жақсылыққа шақырып, жамандықтан тыятын адамда ерекше бағылдық болады. Бұл — Алланың оған деген жақындығының белгісі. Осы тақырыптағы ең жүрекке жылы, жанды терен тербейтін аяттардың бірі Хақ Тағала-ның мына сөзі: **«Ол сенің түн ішінде тұрып, құлшылық ететініңді де көреді. Сондай-ақ сені намазға тұрғаныңда да, сәжде жасау-шылардың арасындағы қозғалысында да көреді...»** («Шұғара» сүресі, 218–2019-аят-тар). Осы аятты жүрекпен сезініп көрші...

Сен түн тыныштығында Раббыңның құзырында тұрсың. Айнала жым-жырт. Ал сен «Аллаһу әкбар» деп қол байлаған сәтте бүкіл әлемнің Иесі сенің құлшылығыңды көріп, дұғанды естіп тұр. Ол сенің қимылың-ды ғана емес, жүрегіңдегі ықыласты, кө-кірегіңдегі сезімді, жан дүниендегі сыбырды көреді. Бұл — жай ғана көру емес. Бұл — ерекше мейірім назары. Бұл — Алланың рақымына бөленуге, құлшылығыңның қабыл болуына, дұғанның жауапсыз қал-мауына және күнәларыңның кешірілуіне үміт артатын сәт. Алла барлық жаратылысты көреді. Бірақ намазға тұрған құл Оның ерекше мейіріміне ілігеді. Бұл — тандалған сәт, нұрлы байланыс, құлдың Раббысының мейіріміне ең жақын болатын, дұғасы қабыл болуға ерекше үміт етілетін сәттердің бірі. Осындай мағынаны толықтыратын бір хадисте Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): *«Алла Тағала ешбір нәрсеге Құранды көркем дауыспен жария оқитын пайғамбарға көрсеткен ерек-ше разылығын дәл ондай дәрежеде көрсет-пеген»,* — деген. Ибн Кәсир былай дейді: «Алла пайғамбардың көркем дауыспен,

терең ықыласпен оқыған Құранын тыңдағандай ешнәрсені тыңдаған емес. Себебі онда кемелдік, шынайылық және терен қорқу (хушуғ) бар». Расында, Ол ізгінің де, күнәхардың да үнін естиді. Бірақ мүмннің жүректен шыққан Құран оқуын қабыл етеді. Құранда тағы да былай делі-неді: **«Қандай жағдайда болсаң да, Құраннан не оқысаң да, қандай іс жасасандар да, сол іске кіріскен сәттең-ақ Біз сендерді бақылап, куә болып тұрамыз»** («Жүніс» сүресі, 61-аят). Демек, сен ешқашан жалғыз емессін. Әрбір сөзің, әрбір қимылың Алланың ілімінен тыс қалмайды. Ол сені көріп, сөзіңді естіп, бүкіл хәліңді толық біледі.

Егер қорқыныш жүрегіңді қысып, жан дүниенді шайқалтса, Алланың сені толық біліп, дұғанды естіп, рақымымен қамқор екенін есіне ал да, іштей жымияп қой. Өйткені Оның ілімі мен қамқорлығынан ешнәрсе тыс қалмайды. Ал қиындықтар жан-жағыңнан қыспаққа алса, «Ол адамға күре тамырынан да жақын» деген аяттың мағынасын еске түсір. Яғни Алла сенің бүкіл хәліңді, ішкі сырынды, қайғың мен мұңынды толық біледі. Осы сенім жүрекке сабыр, үміт және тыныштық сыйлайды. Ертеде айтылған бір ғұбатты оқиға бар. Бір адам шөл далада сапар шегіп келе жатып, жолын кескен қарақшыға тап болады. Қарақшы оны өлтірмек болғанда, әлгі адам: «Мал-мүлкімнің бәрін ал», — дей-ді. Бірақ қарақшы: «Жоқ, мен сені өлтіріп, сосын аламын», — дегенде, әлгі адам одан екі рәқағат намаз оқуға рұқсат сұрайды. Қарақшы келіседі. Аман қалған ол намаз-дағы халін былайша әңгімелейді: «Мен Құранның бәрін ұмытып, тек мына аят қана есімде қалды: «(Олардың жалған құдайлары қайырлы ма?) **Жоқ, әлде, Өзіне дұға еткен қысылған жанның дұға-тілегін қабыл алып, оны басына түскен ауыртпа-лықтан құтқаратын, сендерді (жер бетін көркейтсін һәм ондағы жүйеге, жаратылыс мақсатына сай өмір сүрсін деп) жер бетінің халифалары қылған (Алла) қайырлы ма?»** («Нәміл» сүресі, 62-аят). Сол сәтте оның жүрегі толықтай Аллаға байланды. Қорқы-ныш тәуекелге, үрей үмітке айналды. Өйт-кені ол енді адамдардан емес, Өте Жақын Раббысынан көмек сұрап тұр еді. Міне, шынайы жақындық осы. Бұл — жүрек то-лықтай Оған бұрылған сәт. Сөз азайып, сенім күшейген сәт. Құл мен Раббысы ара-сындағы перделер ашылған сәт. Расында, Ол өте Жақын. Ерніңді әзер ғана қимыл-датып, Оның атын сыбырлап атасаң да Ол сені естиді. Құдси хадисте Алла Тағала былай дейді: *«**Кім Мені оқишада еске алса, Мен де оны еске аламын. Кім Мені бір топтық ішінде еске алса, Мен оны одан да абала топтық ішінде еске аламын.***» Неткен ұлы мәртебе! Сен тек: «Ұа, Алла!» — деп ықыласпен үн қатсаң болғаны, сенің есімің Алланың рақымына бөленген құлдардың қатарында аталады. Патшалардың Пат-шасы құлын еске алып, оны періштелердің алдында мақтауы мүмін үшін дүниедегі барлық марапаттан да қымбат.

Раббынның рақымы мен итпипаты са-ған үзілмей жалғасады. Сен тәубе, дұға

және құлшылық арқылы Оған бет бұрған сайын, Алла саған рақымын төгіп, дұғанды қабыл етуге, күнәнді кешіруге және бере-кесін нәсіп етуге одан сайын жақындатады. Құдси хадистердің бірінде Алла Тағала: *«**Кім Маған бір қарыс жақындаса, Мен оған бір шынтақ жақындаймын. Кім Маған бір шынтақ жақындаса, Мен оған бір құлаш жақындаймын,*** — дейді. Оның жақынды-ғының бір белгісі — айналадағы әрбір жаратылыстың саған үнсіз тіл қатуы. Сен жаратылыстың үйлесіміне қарасаң, Оның даналығын көресің. Көк аспанға көз сал-саң, Оның құдіретін сезесің. Жанбыр там-шысынан Оның мейірімін аңғарасың. Таулардың асқақтығынан Оның ұлылығын танысың. Ал апаттарда Оның ескертүін се-зінесің. Барлық нәрсе саған бір ғана ақи-қатты — Ол бар, Ол жақын — деп сыбыр-лайды. Көзің көрсе, Көрушіні еске салсын. Құлағың естісе, Естушіні ұмыттырмасын. Ақылын ұқса, Білушіні танытсын. Әрбір нәрседе Оған мензейтін белгілер Оның жалғыздығын паш етеді. Бірде бір кісі: **«Егер жаратылысқа ой жүгіртсең, Раббының құдіретін танысың»,** — деген еді. Бұл сөз қарапайым көрінгенімен, терең ақиқатты білдіреді. Расында, Алланы тану үшін алыс сапарға шығудың қажеті жоқ. Тек айналана ой жүгірт, жүрек көзіңді ашып қара. Сонда Оның шексіз құдіретін және бәрін қамтыған ілімін көресің. Сол кезде Раббыңның саған ілімімен, рақымымен өте жақын екенін жүрегің анық сезінеді. Алла Тағала: **«Егер құлдарым сенен Мен туралы сұраса, Мен оларға өте жақынмын...»** дейді («Бақара» сүресі, 186-аят). Адамды ұяттайтын бір ой бар: сен жалғыз қалдым деп ойлап, есікті жауып күнә жасасаң да, Ол сені тірі қалдыру үшін тынысыңды тоқтатпайды. Сенен теріс айналмайды. Осыны ойлағанда жүрек қалайша дір етпейді?!

Адам баласы өзін естімейтін, халін біл-мейтін біреуге құлшылық ету үшін жара-тылған жоқ. Сондықтан ең алдымен Раб-бысының Өзінен ешнәрсе жасырын қал-майтынын, дұғасын еситінін және ра-қымымен құлына өте жақын екенін ұғынуы керек. Осындай сенім жүректі жұмсартады, Аллаға деген сүйіспеншілікті арттырады, тақуалық сезімін оятады әрі тәубеге жете-лейді.

Өйткені Алла сенің жасырын істеріңді де, ішкі сырларыңды да толық біледі. Бірақ сонымен бірге тәубенді қабыл етіп, дұғана жауап береді, кешірім сұраған құлын ра-қымынан құр қалдырмайды. Сол себепті Құранда: **«Одан кешірім сұраңдар да, Оған тәубе етіңдер. Расында, Раббым өте Жақын, дұғаларға Жауап беруші»** делінген («Һуд» сүресі, 61-аят). Мұсылман адам Алланың құлдарына рақымымен, ілімімен және жәр-демімен жақын екенін иманмен терен се-зінгенде жаратылыстан емес, Жаратушы-дан сұрауды үйренеді. Оның рақымының жақын екенін ұққан сайын, жүрек жақсы-лық жасауға ұмтылып, сол мейірімге қарай қадам басады. Оның жәрдемінің жақын-дығына кәміл сенген жан ешқашан үмітін үзбейді. Өйткені Құранда айтылғандай: **«Алланың жәрдемі тым жақын»** («Бақара» сүресі, 214-аят).

Осылайша Алланың «әл-Қариб» («Өте Жақын») есімі төңірегіндегі ой жүгіртуіміз-дің соңында Ұлы Алла бізді Өзінің ілімі мен рақымынан ешқашан тыс қалмайтыны-мызды жүрегімен сезінетін, әрдайым Оған тәуекел ететін, кішіпейілдікпен бойсұнып, нәпісін қадағалайтын, тақуалықпен өмір сүретін әрі рақым мен жәрдемді тек Өзінен ғана тілейтін шынайы құлдарының қата-рынан етсін.

Нұрболат АБЖАППАРУЛЫ,
ҚМДБ Діни сараптама
бөлімінің маманы

● ҚҰРАН ІНЖУЛЕРІ

«الْمُنَافِقِينَ» сүресі

■ Бұл сүре Лұқпан хәкімнің есіміне «Лұқман» сүресі деп аталған. Сүреде Лұқпанның баласына айтқан өсиеттері келген. Лұқман хәкімнің пайғамбар болған-болмағаны – ғалымдар арасында тартысты мәселе. Алайда көпшілік ғалымдар Лұқман хәкімнің пайғамбар емес, хәкім, әулие болғанын айтқан. Саид ибн Мусайыбтан жеткен риуаятта: «Лұқман – Мысырдағы хабаштықтардың бірі. Алла оған хикмет берді, бірақ пайғамбар болмады», – деген.

РЕТТІЛІГІ, АЯТ САНЫ

Құрандағы реттілігі жағынан 31-сүре, аят саны 34. Сүре мекелік аяттар қатарында, тек 27 — 29-аят-тары мәдиналық аяттар қатарына жатады. «Саффәт» сүресінен кейін түскен. Құранның 21-парасында 411 — 414-беттерде орналасқан.

ҚЫСҚАША МАЗМҰНЫ

Сүреде Лұқман хәкімнің бала-сына айтқан өсиеттері зікір етіледі. Ол өсиеттер мыналар: Аллаға серік қоспау, Оған шүкір ету, ата-анаға шүкір ету және жақсылық жасау (себебі жақсылық міндетті түрде өз иесін табады), намаз оқу, жақсы-лықты насихаттау, тәкаппарланбау және дауыс көтеріп сөйлемей.

АРТЫҚШЫЛЫҒЫ

Бараадан жеткен хадисте: «Пай-ғамбарымыз бізбен бірге бесін на-мазын оқыды, оның Лұқман, За-рият сүрелерін біртіндеп оқығанын естідік», — деген. Кейбір діни кітап-тарда «Лұқман» сүресін жиі оқыған адам Қияметте Лұқман хәкіммен бірге тіріледі делінген. Сонымен қатар хәкімнің өсиеттерінде бала тәрбиесіне қажетті негізгі қағидат-тар айтылған.

ІНЖУЛЕРІ

«Расында, Лұқманға: «(Қары-мына) Аллаға шүкір ет», — деп хик-мет дарыттық. Кімде-кім шүкір етсе, тек өзі үшін шүкір етеді. Ал кім күпір етсе, шүбәсіз, Алла — Ғани (еш-кімнің шүкіршілігіне мұқтаж емес, бар байлықтың, түгесілмес ка-зыналардың жалғыз иесі), Хамид (бар мақтау мен шексіз шүкіршілік-ке әбден лайық)» («Лұқман» сүресі, 12-аят).

«Бірде Лұқман ұлына: «Балам, Аллаға серік қоспа! Біле білсең, Оған серік қосу ең үлкен қиянат!» — деп насихат айтты» («Лұқман» сүресі, 13-аят).

«Біз адам баласына ата-анасына барынша жақсылық жасауды бұйырдық. Анасы оны әлсіреген үс-тіне әлсіреп, қинала жүріп (тоғыз ай

бойы) көтерді. Оның емшekten шы-ғуы да екі жыл алады. Ендеше: «(Ұа, адам баласы!) Маған және ата-анаңа шүкір ет! Ақыр соңында Маған қайтасың (және істеген істерің үшін жауап бересің)» («Лұқман» сүресі, 14-аят).

«Сондай-ақ Лұқман ұлына: «Ұа, балам! Расында, жақсы-жаман кан-дай да бір іс (қышаның дәнегіндей) мысқалдай болса да, әрі бір меніреу жартастың ішіне, яки көктердің не-месе жердің қандай да бір қалтары-сына жасырынып қалса да, Алла оны міндетті түрде жарыққа шығарады (бетін ашады)» («Лұқман» сүресі, 16-аят).

«Ұа, балам! Намазды кемеліне жеткізіп, үзбей әрі уақытылы оқы!» («Лұқман» сүресі, 17-аят).

«(Адамдарды) әрдайым жақсы-лыққа үгітте (үнде), (оларды) жа-мандық атаулыны тиюға тырыс! Басына не келсе де сабыр ет! Міне, осы істердің әрқайсысы табандылық пен күш-жігерді талап ететін, сауабы да зор істердің бірі һәм бірегейі» («Лұқман» сүресі, 17-аят).

«Ешкімге мұрныңды шүйірме, жер бетінде керлендеп жүрме! Шү-бәсіз, Алла кеуде керіп, менменсіген мақтаншақтардың ешбірін ұнатпай-ды» («Лұқман» сүресі, 18-аят).

«Жүргенінде һәм әрі ісінде бай-салды бол! Сөйлегенде, дауысыңды қатты көтерме! Біле білсең, ең сүй-кімсіз дауыс — (өнеші жыртылғанша ақыратын) есектің дауысы» («Лұқ-ман» сүресі, 19-аят).

«Расында, Қиямет-қайымның қай сағатта орнайтыны жайлы нақты мәлімет бір Алланың құзырында. Жанбырды да (қалаған уақытында, қалаған жеріне) бір Өзі жаудырады. Құрсақтарда жатқандардың да (бар-лық қасиеті мен ерекшелігі) бір Өзіне ғана мәлім. Бірде-бір жан ер-тенгі күні не табатынын нақты біл-мейді. Сондай-ақ ешбір жан қай жерде өлетінін де нақты білмейді. Анығында бәрін лайықты түрде бі-летін, барлық нәрседен толық ха-бардар болатын бір Алла ғана» («Лұқман» сүресі, 34-аят).

Дайындаған
Хамзат ҚАЖЫМҰРАТҰЛЫ

● ЕЛ ІШІНЕН ЕКІ СҰРАҚ

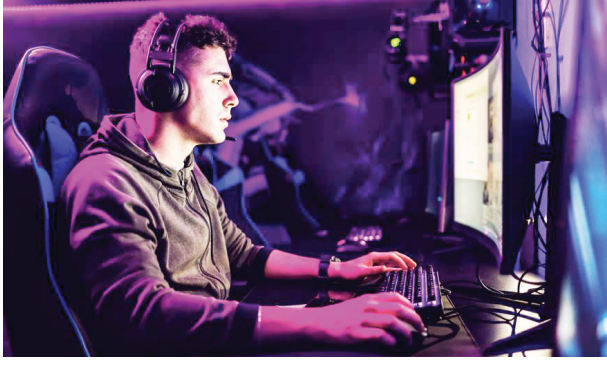
LOOT BOX ҚҰМАР ОЙЫНҒА ЖАТА МА?

Лутбокс дегеніміз – компьютерлік ойындардағы виртуалды жүйе. Онда ойыншы белгілі бір ақша төлеп, нәтижесінде кездейсоқ сыйлық алады. Бұл сыйлықтар ойын ішіндегі безендіру затарынан бастап, ойынға өсер ететін құралдарға дейін болуы мүмкін.

Кей жағдайда лутбокс тікелей сатып алынады, кейде оны ашу үшін арнайы кілт сатып алу қажет болады. Лут-бокс ойындарына қатысу шариғатта тыйым салынған құмар ойынға жатады («Ішіндегісі белгісіз қораптарды сатудың үкімі», Иордания пәтуа үйінің ресми сайты, №3687, 2022 жыл). Себебі қатысушы белгілі бір ақша төлеп, оның орнына пайда табуы да, ақшасынан толық немесе жартылай айырылуы да мүмкін. Яғни нәтижесі белгісіз: не ұтады, не ұтылады. Ал қауіп-қатерге негізделген кез келген нәрсе немесе мәміле құмарға жатады (Замах-шари, «әл-Көшшәф», 1/262). Ғалымдар құмар ойынның харам екендігіне бірауыздан келіскен (Әбу Бәкір әл-Жәссас, «Әхкәму әл-Құран», 1/398).

Құмар ойындарының қауіп-қатермен қатар харам етілудің тағы бір себебі — мұнда ешбір өтемсіз мүлкті жою және ысырап ету бар (Ибн Амир Хаж, «әт-Тәқрир уә әт-тәхбир», 1/137). Шариғатта мал-мүлкті ысырап етуге немесе жойып жіберуге тыйым салынған. Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): *«Алла сендер үшін үш нәрсені қуып көрмейді: бос сөзді, малды ысырап етуді және көп сұрақ қояды»* деген (Бұхари, Мұслим).

Мұндай ойындарға қатысу адамның психологиялық жағдайына да кері әсерін тигізеді. Өйткені ол үнемі ұтыс пен ұтылыс арасында толқып, үрей мен үмітін арасында қалады. Сонымен қатар қоғамға да зиян келтіреді. Өйткені адамдар жеңіл пайда табуға үміттеніп, еңбекке салғырт қарап, қаржыны ысырап етуі мүмкін. Бұл өз кезегінде экономикалық тепе-теңдікті бұзып, қоғамда көреалмау-

шылық пен дұшпандықты күшейтеді. Құранда: **«Шайтан сендердің араларына арак пен құмар ойындары арқылы дұшпандық пен жеккөрушілік салуды қалайды»,** — делінген («Мәида» сүресі, 91-аят).

Шариғатта зиянның алдын алу және оны жою негізгі қағидалардың бірі саналады. Пайғамбарымыз (оған Алла-ның салауаты мен сәлемі болсын): *«**Өзіне де, өзгеге де зиян келтіруге болмайды,***» — деген. Сондай-ақ фикһтағы жалпы қағидада «Зиян жойылуы тиіс» деп бекітілген. Сондықтан жеке адамға да, қоғамға да зиян келтіретін мұндай ойын-дардан сақтану қажет (Шәуки Ибраһим Әләм, «Сәттілік қораптары» жарыстарына қатысудың үкімі», Мысыр пәтуа комитетінің ресми сайты, №8350 пәтуа, 2024 жыл).

Қорыта айтқанда, лутбокс нәтижесі белгісіз, ақша са-лып ұту немесе ұтылу ықтималдығына негізделген жүйе болғандықтан, мәні жағынан құмар ойынға жатады. Шариғатта мұндай белгісіз табыс пен тәуекелге негізделген мәмілелерге тыйым салынған. Өйткені онда ақша ысырап болады әрі қоғамға да, адамға да зиян келтіреді. Сондықтан лутбоксқа қатысу харам болып саналады. Мұсылман адам әрдайым адал әрі күмәнсіз табыс жолын таңдауы керек.

Робот – белгілі бір тапсырмаларды автоматты түрде орындауға арналған, арнайы бағдарламамен басқарылатын құрылғы.

АДАМ БЕЙНЕСІНДЕГІ РОБОТ ЖАСАУҒА БОЛА МА?

Роботтар сенсорлар арқылы ақпарат алып, бағдарламаланған немесе жартылай дербес түрде әрекет ете алады (Ахмад Сағид Әли әл-Бәрғи, «Тәтбиқатү әл-зәкәи әл-истинәғи уә әр-рубүти ми мәнзури әл-фиқһи әл-исләми», 59-бет). Олар атқаратын қызметіне қарай өнеркәсіптік және қызмет көрсету роботтары болып екіге бөлінеді. Өнеркәсіптік роботтар өндіріс, тасымалдау, сақтау және сапаны бақылау жұмыстарын атқарса, қызмет көрсету роботтары медицина, қауіпсіздік, логистика, тұрмыстық қызмет және күтім сапа-ларында қолданылады («әл-Мәдхалу иләә әләми әз-зәкәи әл-истинәғи», 79-бет; «Тәқриру әл-ит-тихәди әд-дуәли лил-рубутәт», 11-12-беттер).

Құрылымы мен механикалық жасақталуына қарай роботтар екіге бөлінеді:

1. Тұрақты роботтар (Robotic Arms) — қозғал-майтын негізге бекітіліп, буындар арқылы бірік-тірілген механикалық бөліктерден тұрады. Мұн-дай роботтар көбіне ірі өндіріс орындарында қолданылады.

2. Жылжымалы роботтар (Mobile Robots) — доңғалақ (автономды автомобильдер), аяқ (гу-маноид роботтар) немесе өзге қозғалыс тетіктері арқылы бір орыннан екінші орынға өздігінен қозғала алатын роботтар. Бұл бағыттын дамуына бионика ғылымы елеулі ықпал етті (Абдулла Хурия, «әл-Биония», Мәжәлләту әр-рубутәти әл-арабия, 1-саны, 2015 жыл, 28-бет).

Роботтарды адам немесе жануар бейнесінде жасау мәселесі Исламда сурет салу мен мүсіндеуге

қатысты үкімдер аясында қарастырылады. Ха-дистерде тірі жан иелерінің бейнесін жасауға тыйым салынғаны айтылған. Ал жансыз заттар мен өсімдіктердің бейнесін жасауға рұқсат етіледі («әл-Мәбсүт», 1/387). Ғалымдардың басым көп-шілігі адам мен жануар бейнесіндегі мүсіндерді жалпы түрде харам деп санаған. Дегенмен балалар ойыншықтары сияқты кейбір жағдайларды бұл үкімнен тыс қалдырған. Мұны қыз балаларды тәрбиелеу және оларды тұрмыстық дағдыларға баулу қажеттілігімен түсіндіреді (Бәдруддин әл-Айни, «Умдәту әл-қари», 22/170).

Осы үкімге салыстыра отырып, кейбір заманауи ғалымдар адам бейнесіндегі роботтарды білім беру, медицина және басқа да қоғамдық қажеттілік туындайтын салаларда жасауға рұқсат беруге болады деп есептейді. Сонымен қатар бірқатар ғалымдар мұндай мәселедегі үкімнің ниет пен мақсатқа тікелей байланысты екенін алға тартады.

Қорыта айтқанда, Ислам фикһындағы «құрал-дардың үкімі — олардың мақсаттарына байланыс-ты» деген қағидатқа орай, шариғатқа сәй, пайдалы мақсатта қолданылатын адам немесе жануар бейнесіндегі роботтарды жасауға рұқсат етіледі. Ал пайдасыз немесе тыйым салынған, яки ар-на-мыс пен отбасы құндылықтарына қайшы келетін, сондай-ақ табыну немесе ұлықтау мақсатында жасалған роботтарға шариғатта рұқсат етілмейді.

Дайындаған
Бауыржан ӘБДУӘЛІ

Әділхан ӘЛІХАНҰЛЫ,
Республикалық бас мешіттің

ӨНЕР ҚҰДІРЕТІ ТУРАЛЫ ТУЫНДЫ

Жазушы Таласбек Әсемқұловтың «Талтүс» романындағы бас кейіпкер Әжігерей – автордың бала һәм бозбала кезіндегі өзі. Романда өнерге, ұлт тарихына және кейіпкерлердің өмір жолына қатысты маңызды оқиғалар үлкендердің аузымен айтылады. Яғни Әжігерей өзінің Сабыт атасынан және Шерім, Ахметжан, Баймұқан, Жұмға молда тәрізді басқа да кейіпкерлерден естіген аңыз-әңгімелерін жадына тоқып өскен.

Бұл — негізінен өнер құдіреті жайындағы туынды. Мәселен, кітапта жазылған мына бір әңгімеге мән берілік. Ертеде жарлы-жақбайды жарылқағыш жомарттығымен аты шыққан Күшікбай деген бай өткен екен. Бір күні жалғыз ұлы қайтыс болады. Сонда бай қатты налыпты. «Өмір бойы жақсылық, қайырымдылық жасап келемін. Бұл Құдайға не жаздым?!» деп түтіліпті. Өлмекке оқталыпты. Асылып қалайын десе, айналасы арқан-жіпті түгелдей тығып тастайды. Өзін-өзі бауыздайын десе, төңірегі пышақ-бөкі, канжардың бәрін жасырады. Амалы құрып, орнын нұрмай, ас-суга қарамай, жата беріпті. Ақыры құсадан өлмекші болады. Ауыл-аймағы қатты сасалды. Ары ойласып, бері ойласып, Тәттімбетті арнайылап шақырыпты. Ол кезде құйшінің қылшылдап тұрған уағы екен. Екі күн бойы бір тынбастан күй тартады. Жалпы 62 күй шертекен. Сонда ғана тіршіліктен бәз кешіп жатқан Күшікбай есін жиып, енесінен тіктепті. Яғни құйдің құдіреті өмірден түніліп, өлгісі келген адамды орнынан тұрғызған.

Жазушы осыған ұқсас тағы бір аңызды жазды. Төттімбеттің өзі де дүниеден ерте өткен екен. Қырықтан енді асқан шағында Жаратқанның құзырына кайтқан. Дүйім ел қабырғасы кайысып, кайғыралы, аза тұтады. Әсіресе марқұм күйшінің кәрі шешесінің көз жасы көл болып, анырайды. Ешкім жұбата алмайды. Мақу деген бір соқыр күйші Төттімбеттің барлық күйін тартып шыққанда ғана, басын көтеріп, орнынан тұрыпты. Қасірет-шерінен айығып, күйші ұлының шапаны мен қамшысын Мақуға сыйлатқызыпты. Яки бұл жолы да күйшіл қаралы жанды қайғысынан арылтады. Әлбетте бұлар жеке адамдардың өміріндегі жойтарт. Дегенмен жалпылай өнер күдіретін айғылтай. Себебі ұлттың өткеніндегі қуаныш та, қамы-

рық та күйлерде көрініс тапқан. Күй – шаттыққа шашу, қасіретке дауа, сондай-ақ халық тарихының өшпес шежіресі.

Сонымен қатар бұл шығарма қазақтың байырғы дархан болмысын, дүние-мүлікпен былғанбаған кенейлі, тұмса табиғатын танытып, еске түсіреді. Ғаламат күйші Төттімбет ауқатты тұрған екен. Қанша енбектеніп, талаптанса да, дүние бітпей, қырсық шалып жүрген Токтамыс деген жас жігітке томағалап, бір жас қаршығасын сыйлайды. Токтамысқа жыртқыш құс бақ болып келеді. Онымен құс аулап, жағдайы жақсарса бастайды. Жегені – құс еті, шынтақтағаны – құс жастық. Саудагерлер татарларға қауырсын сатып, дәулет құрай бастайды. Аты шыққан қаршығаға Назарқұл деген байдың көзі түседі. Қоярда қоймай сұрап жүріп, Токтамыстың құсын бір үйір жылқыға айырбастан алады. «Төттімбет жарықтық берген жұдырықтай құстың арқасында әулетімнен бай болдык. Бұрынғы жатақ тіршілік, кедей тұрмыс келмеске кетті. Жылқымыз көл жапты. Төттекеңнің шарапаты. Қолының қайырлығымен көрмейсің бе. Ойхой дүние-аі, мына шыққыр көз сол Төттімбеттің өлгенін де көрді ғой» деп, әрдайым толқи еске алып отырады Токтамыс. Төттімбеттің жанашырлығы мен жомарттығы бір адам не бір отбасы емес, күллі бір әулетті аяғынан тұрғызып, жағдайын жақсартты, қатарға қосылуына ықпал етті. Данқты күйшінің осындай істері – мұқтажға жасалық жасау, жарлығы қарайлас тұрғысынан үлгі-өнеге.

Таласбек шығармасындағы Иләпі туралы хикая да тағылымды. Мұны да Сабыт ақсақал баяндайды. Иләпі деген он саусағынан өнер саулаған, ғаламат күйші болыпты. Бірде Қоянды жәрменкесінде дәулескерлер сайысқа түседі. Іріктеле келе, ең соңын-

да Илэпi, Рэш, Баубек үшөүi қалады. Рэш пен Баубек те – керемет өнерпаздар. Илэпi «Мүкамал шертіс» деген жаңа тәсілмен күйi тартады. Оның ғажап шертісінен кейін қалған екі күйші домбыраға қол тигізбейді. «Ол заманның адамдары кандай?! Ескінің адамы сөзге, күйге тоқтайтын еді ғой» дейді Сабит жас кезінде көрген оқнасын тебірене жеткізіп. Яғни бұрынғының қазағы мықтының мықтылығын жазбай таныған, әрі мойындай білген. Өзінен қабілет-қарымы, еңбегі, өнері асқанға қиянат жасамай, жол берген. Барлық саланы жаппай тамыр-таныстық жайлаған біздің жұртқа қазір осындай асыл қасиет, тектілік жетіспейді. Еңбегі сіңбеген, қабілеті жетпейтін атак пен жүлдені «қолынан келсе, қонышынан басып» алатын, онысына еш ұялмайтын бетсіз, әділетсіз, қиянатшыл қоғамға айналдық.

Сол Иләпәи ұсыныны келіссіз, бірақ жаны таза, жүрегі ақ адам болған екен. Әйелі ертерек қайтып, тұл қалады. Өксікбай деген жалғыз ұлы болған. Иләпәи жасы елуге таяғанша, жалғыз жүріпті. Сосын Сартымбет деген байдың Бекей атты сұлу қызына асық болады. Сартымбеттің өзі де көзі ашық, парасатты, өнерге жақын, әділ кісі екен. Бір жиында Иләпәи жайлы сөз қозғалғанда, Сартымбет: «Ойпайрай, Иләпәи жалғыз қалды-ау осы», – деп уайыммен білдіріпті. Сонда біреу: «Иләпәиге жанын ашыса, қызынды бер», – депті. Бай еш

ойланбастан: «Қызымды Иләпіге бермегенде, кімге берем», — деп кесіп айтты. Одан әрмен Сабыт ақсақалдың сөзін берілік: «Айтпады, бітті. Ол кезде әкенің айтқаны заң. Шіркін, ол кездің қыздары да асыл ғой. Иләпі танысуға келгенде, қыздың жөңгелері, міне, мынау біздің күйеу деп сыртынан көрсетті. Бетіне жан қараппаған Бекей жабықтан сығалап, көз бойы Иләпінің күйін тыңдапты. Содан соң «Он сауағын кесіп алып, өзгесін итке тастайтын-ақ адам екен. Бірақ жегіттің жүйрігі екен. Әкеміңң сөзі — сөз. Бердім құлымды» дейді. Сонымен Иләпінің үйлендіріп, ұлы жиын-той қылғанымыз бар». Бұл үзінді арқылы біздің айтқымыз келгені — жас қызды елеуді кісіге беруді қолдау емес. Бұл жердегі еңгіменің өзегі — жастың да, жағамыстың да саф өнерді кие тұтып, бағалауы, майталман өнерпазды құрметтеуі. Міне, біз осындай халық едік. Ал қазір өнердің хас шеберлерін елеусіз қалдырып, мансапты мен қалталыға жағынатын болдық.

Жалпы «Талтүс» романында тек шайкеш жүйесінің ғана емес, басқару мен өмірдің өзіндік жүйесінің қалыптасуына да көптеген өнер түрінің құдірет-киесі жайлы жазылады. Мәселен, алмас қылыш сокқан ғаламат ұстадар, қол тигізбей-ақ «сөйлеп тұратын» домбыра шапқан керемет шеберлер, емішлер мен сынықшылар, салдар мен шайкылар туралы тың өрн құнды хикаялар баяндалады. Одан бөлек, роман тәрбие-лік мәні зор аңыз-әңгімелерге де бай.

Сонымен бірге казактың ұмытылған кейбір дәстүрін де Таласбек Әсемқұлов осы туындысында қайта жандыртқан. Мәселен, оның кейіпкері күнші Сабыт бірде Камалиден деген асқан шеберге домбыра жасатады. Дайын болған сон рахметі ретінде құлынды быз жетектеп апарады. Кеш бойы домбыра шерткен күйшіге шебер қатты риза болады. Ер-тесте кетерде: «Сендей адамға домбыра жасата алмаймын. Ақысыз ая», — дейді. Одан әрмен оқығаны асқакалдың өзі былай баяндайды: «Мынадай салт бара. Атап алып келген малды жақсылап байлап, қаша жөнелесін. Егер анау адам сен қыр асқанша жіпті шешіп үлгерсе, нокта бос қалды деп айқайлайды. Ондайда қайтып келіп, малынды алып кетесін. Жарайды, онда матағын дедім. Жақсы деді. Жақсылап шандып, атқа міне шалттым. Қыр асып бара жатып артыма бұрылып қарасам, жанталасып шеше алмай жатыр екен. Сол домбыраны көп қарттым». Не деген тамаша салт! Шебердің еңбегі үшін сыйлығын беремін деген күйшіге де, күйшінің өнеріне сүйсініп, жасаған домбырасын тегін ал деген шеберге де риза болдым! Не деген дүниелік бакай еспесіз таза көңіл, риясыз пейіл! Бұл деталь ұмытылған жоралғыны еске салып, жандандырумен бірге, бұрынғының адамдарының ақ-адал ниетін кәдімгідей сағындырады.

«Талтүс» романы казактын этнографиялық элементтерін өте бай. Сонымен бірге онда тіліміздегі ұмытылып, мүлде пайдаланылмай кеткен немесе аса сирек қолданылатын сөздер жиі ұшырасады. Жалпы «Талтүс» романы туралы жазар дүние әлі де көп. Дегенмен оның бәрін айтып тастамай, оқырманға өзі оқып, ой түйіне де мүмкіндік қалдырғанымыз жөн. Мақаламыздың қорытындысында Сабыт ақсақал немересі Әжігерейге өнер туралы айтқан есестердің сол қалпында кірістірілкі: «Бір ғана тілек, бір ғана өсиет, құлыным. Басына әлі талай қиын-қыстау күн туады. Өнеріңді саудаға сал, бірақ өнермен саудаласпа. Өнермен саудалассан, өнерің көріне ұшырайсың, киесі соғады», «Жеттім деме. Адам ешқашан да өнердің түбіне жете алмайды», «Адам болу үшін көп көру керек. Өнер алды — адам болу», «Өнерді сор ғана көтереді». Парасатты әрі дана ақсақалдың өнер туралы толғамдары өнерге таласы бар өрендердің қолдесіне жарар, жолына жарық шашар деген үмітіміз бар.

Алпамыс ФАЙЗОЛЛА

НЕЛІКТЕН АЛТАЙДЫ ТҮРКІ ӘЛЕМІНІҢ БЕСІГІ ДЕЙМІЗ?

Ғалымдардың басым бөлігі Алтайды түркі халықтарының ежелгі тарихи мекені, олардың этникалық және мәдени қалыптасу үдерістерінің маңызды орталығы ретінде қарастырады. Сондай-ақ түркі жұртының аңыз-әпсаналарында, жазба деректерінде және ғылыми зерттеулерінде Алтай айрықша орын алады. Неге Алтай түркі әлемінің алтын бесігі саналады? Оның тарихи және рухани мәні неде?

Алтайды түркі әлемінің бесігі деп атау — символдық немесе мәдени ұғым ғана емес, қазіргі ғылымның нақты деректеріне негізделген тұжырым. Бүгінде археология, палеогенетика, тарихи лингвистика және деректану салаларындағы пәнаралық зерттеулер түркі халықтарының шығу тегіне жанаша қарауға мүмкіндік беріп отыр. Осы зерттеулердің нәтижесінде Алтай ежелгі әлемнің шеткері аймағы емес, керісінше, бүкіл Еуразия өркениетінің мазмұнды орталықтарының бірі болғаны анықталып жатыр. Осы өңірден этномәдени, саяси және технологиялық ықпалдар Еуразияның ұлан-ғайыр кеңістігіне тараған.

Соңғы жылдары ерекше маңызға ие болған сала – палеоэнетика. Бұл ғылым ежелгі адамдардың ДНК-сын зерттеп, оны археологиялық мәдениеттермен жән- жән жазба деректермен салыстыруға мүм- мүмкіндік береді. Жошы Ұлысын зерттеу институтының директоры, тарихшы Жасықлы Сәбитовтің айтуынша, Гар- Гарвард университетінің мамандары қатыс- қатысқан халықаралық зерттеулер дәл Алтай өңірінде «түркілік өзек» қалыптасқанын көрсетеді. Бұл үдерістің негізінде ежелгі ғұндар тұрған. Ғұндар Еуразия даласының тарихына орасан зор ықпал еткен ірі көшпелі бірлестік болды.

«Палеогенетикалык зерттеулерге сөйкөс, гүндардын бир бөлүгү батышка карай кыныс аударып, еуропалык гүндардын жөнө кәзиргү чүваш халкынын этногенезине ыкпал етти. Екинш бөлүгү шыгыска карай қозғалып, монғол халыктарынын қалыптасуына негіз болды. Ал үшінші және біз үшін ең маңызды бөлүгү Алтайға қоныстанды. Дәл осы Алтай таулы жүйесінде Булан-Коба мен Көкпаш археологиялық мәдениеттер қалыптасты. Қазіргі зерттеулеріміз осы мәдениеттердің еуропалық және монғол халықтарымен байланыстарын анықтауға мүмкіндік берді».

теушілер бұл мәдениеттерді ежелгі түркі әлемінің негізгі іргетасы ретінде қарастырады. Кейін дәл осы өңірден түркі тайпалары бүкіл Еуразияға – Орталық Азиядан Қара теңіз аймағына және Ана-дөліңге дейін таралған.

Осылайша казiргi ғылыми зерттеулер Алтайдың тек ежелгi көшпелiлер мекендеген аймақ емес, болашақ түркi халықтарының негiзгi құрамдас бөлiктерi қалыптасқан тарихи кеңiстiк болғанын көрсетедi. Мұнда тек биологиялық сабақтастық емес, мәдени, тiлдiк және саяси дәстүрлер де қалыптасты. Ерте орта ғасырларда дәл осы Алтай өңiрiнде алғаш рет «түркi» этнонимiн қолданған халық пайда болып, кейiн бүкiл түркi тiлдес халықтарға өз атауын берген» дейдi Жаксылық Сәбитов.

Алтайдың манызы тек түркі тарихымен ғана шектелмейді. Жассылық Сәбитов айтұынша, бұл өңір мыңдаған жыл бойы дала, орман және таулы өркеніеттер түйіскен ерекше «өркеніеттік торап» болды. Географиялық тұрғыдан Алтай Орталық Азия, Оңтүстік Сібір, Моңғолия, Шығыс Түркістан және қазақ даласының тоғысқан жерінде орналасқан. Сондықтан мұнда ұлан-ғайыр аумақтарды біріктіре алған қуатты саяси орталықтар жиі қалыптасты.

«Тарих көрсеткендей, Ұлы Дала ешқашан оқшау кеністік болған емес. Керісінше, ол технологиялар, сауда, көші-қон және мәдени ықпалдастық үздіксіз жүріп отырған аймақ еді. Осы жүйеде Алтай маңызды коммуникациялық орталықтар рөлін атқарды. Бұл өңір арқылы Шығыспен Батысты байланыстыратын сауда және мәдени жолдар өтті. Мұнда металлургиялық технологиялар, әскери жана-лықтар, дипломатиялық дәстүрлер менен

саяси басқару үлгілері таралды. Сондықтан Алтайды Еуразияның басты «геосаяси ұстаханаларының» бірі деуге болады» дейді Жаксылық Сәбитов.

Алтайдың саяси-тарихи маңызы да ерекше. Егер Алтай ерте түркі әлемінің қалыптасу аймағы болса, қазіргі Қазақстан аумағындағы Ұлы Дала осы үдерістердің мемлекеттік деңгейде дамыған келістігіне айналды. Мұнда Түрік қағанаттары, кимактар, қыпшақтар, Жошы Ұлысы және Қазақ хандығы сияқты мемлекеттер өмір сүрді. Бұл мемлекеттердің арасында саяси мәдениет, билік жүйесі, дипломатия және дала қоғамын ұйымдастыру дәстүрлері бойынша тарихи сабақтастық болды. Осы тұрғыдан қарағанда, Алтайды бүкіл түркі-мұсылман және көшпелі мемлекеттік дәстүрдің бастау нүктесі ретінде қарастыруға болады.

«Қазіргі ғылыми зерттеулер көшпелілер туралы бұрынғы «өркеніет шетіндегі халықтар» деген ескі стереотиптерді жоққа шығарып жатыр. Археология, жазба деректер және генетикалық зерттеулер дала қоғамдарының өте күрделі әрі жоғары ұйымдасқан жүйелер болғанын дәлелдейді. Олар халықаралық сауда жолдарын бақылап, ірі қалалар салып, дипломатиялық байланыстар орнатты және алып аумақтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етті. Алтайдан Дешті Қыпшаққа дейінгі кеңістік біртұтас саяси және мәдени әлем болды. Сондықтан бүгінгі күні Алтай жай ғана географиялық аймақ емес, Еуразия халықтарының тарихи бірлігі мен мәдени сабақтастығының символы ретінде қарастырылады. Қазіргі мемлекеттік шекаралар Алтайды Қазақстан, Ресей, Моңғолия және Қытай арасында бөліп тұрғанымен, тарихи тұрғыдан бұл өңір ұзақ уақыт бойы ортақ мәдени-коммуникациялық кеңістік болды. Адамдар, идеялар, діни түсініктер, технологиялар мен сауда байланыстары осы кеңістікте еркін таралып отырды. Бұл жағдай жаңа этникалық және саяси қауымдастықтардың қалыптасуына ерекше мүмкіндік берді» дейді Жақсылық Сәбитов.

Корытындылай айтканда, Алтайды түркі әлемінің бәсіл деп атаудың ғылыми негізі бар. Себебі дәл осы өңірде ежелгі түркі өркениетінің өзегі қалыптасты, негізгі археологиялық мәдениеттер дүниеге келді, этникалық және саяси құрылымдар пайда болды. Кейін бұл дәстүрлер бүкіл Еуразияға таралып, Орталық Азия, Қазақстан, Сібір, Шығыс Еуропа және Таяу Шығыс тарихына зор ықпал етті. Бүгінде палеогенетика, археология және тарихи ғылым Алтайдың шын мәнінде түркі әлемінің басты бастау көздерінің бірі болғанын барған сайын айқынырақ дәлелдеп отыр.

(Жалғасы. Бас өткен санда)

ЖАҢАНДАРОВ ӨМІРІНДЕГІ СЫНАҚТАР

XX ғасыр басында Жетісу өлкесіндегі саяси бақылау жүйесі өте қатан еді. Әсіресе мұсылман зиялыларының қызметі билік назарынан тыс қалмайтын. Жәдидтік мектептер, ұлттық баспасөз, қоғамдық ұйымдар патша әкімшілігінің күдігін жиі туғызды. Өйткені билік білім алған мұсылман элитасының күшейюін қауіпті құбылыс ретінде қабылдайтын. Жаһандаров естелігінде былай дейді: *«Фольбаум генерал Бокеевичтің оң көзі атаман Тазаровқа сезіліп қалып, полиция назараты астына алып...»*. Бұл жерде бірнеше тарихи тұлға аталады. Солардың бірі — Жетісу облысының әскери губернаторы болған генерал Фольбаум. Жаһандаровтың бұл естелігі оның да осындай бақылауға іліккенін көрсетеді. Одан ары былай жазады: *«Қолымдағы барлық жастан жинаған кітаптарым, жазуларымды тартып алып, Алматыға кетіп жзоғалды»*. Бұл бір адамның ғана емес, тұтас мәдени мұраның жоғалуы еді. Жаһандаров бала кезінен Хижазда, Мысырда, Стамбұлда оқығаны белгілі. Ол ондаған жыл бойы кітап жинады, қолжазбалар сақтады, естеліктер жазды. Бәлкім оның арасында бүгінде тарихи құндылығы зор дүниелер болған шығар. Бірақ олардың тағдыры белгісіз. Автордың өзі: *«Бұл да ғылым суюші менің денсаулығымға үлкен зиян келтірді»*, — дейді. Бұл сөйлемнен біз кітаптаңың ол үшін жай зат емес, өмірінің мәні болғанын көреміз. XX ғасыр басындағы ағартушылар үшін кітап қарудан да қуатты құрал еді. Сондықтан кітапханадан айырылу олар үшін дүние-мүлктен айырылудан әлдеқайда ауыр соққы болды.

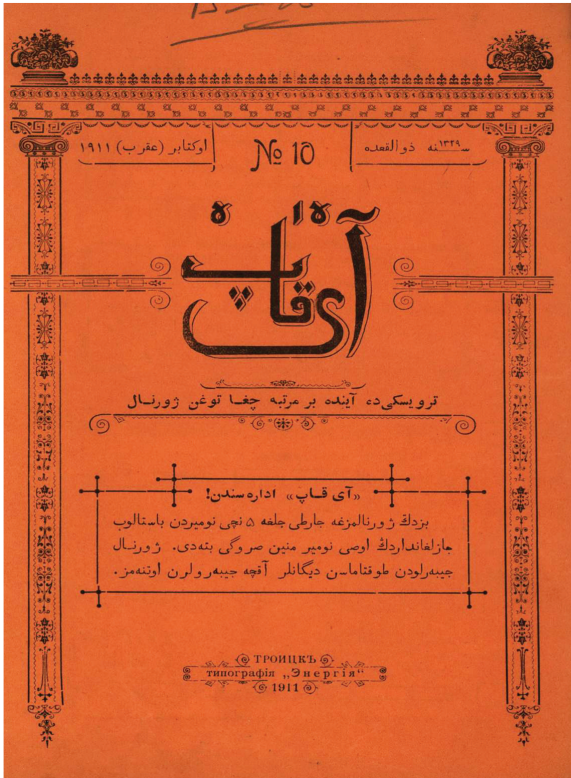
Жаһандаров өміріндегі келесі үлкен сынақ — 1916 жылғы оқиғалар. Бұл жыл қазақ тарихындағы ең ауыр кезеңдердің бірі. Патша үкіметінің 25 маусымдағы жарлығы бүкіл Дала өлкесі мен Түркістанды дүр сілкіндірді. Жетісу көтерілістің ең ірі ошақтарының біріне айналды. Қан төгілді, мыңдаған адам қаза тапты. Он мыңдаған қазақ пен қырғыз Қытайға босып кетті. Осы оқиғалар кезінде Жаһандаровтың өзі де қуғынға ұшыраған. Ол: *«16-ның жыл саяси айыпталып бір Қапалда тұтқында жаттым»*, — деп жазады. Бұл қысқа сөйлемнің артында үлкен трагедия жатыр. Біз өзiрге оның нақты қандай айыппен ұсталғанын білмейміз. Бірақ «саяси айып» деген тіркестің өзі оның билік көзіне сенімсіз адам ретінде көрінгенін аңғартады.

Жаһандаровтың естелігіндегі келесі дерек те өте маңызды. Ол: *«Бір айдан сатылған чиновниктер арқылы Қытайға қашып...»*, — деп жазады. Бұл сөйлем Жетісу тарихындағы әйгілі босқыншылық кезеңімен үндеседі. 1916 жылы мыңдаған қазақ пен қырғыз Қытайға өтті. Олардың арасында қарапайым халық қана емес, мұғалімдер, молдалар, зиялылар да болды. Жаһандаров сол ауыр көштің куәгерлерінің бірі еді. Бірақ оның Қытайда қанша уақыт болғаны өзiрге белгісіз. Белгілісі — ол Ресейге қайта оралған. Өйткені келесі оқиғалар оның туған өлкеге қайтып келгенін көрсетеді.

1917 жылғы Ақпан және Қазан төңкерістері Ресейдегі саяси жағдайды түбегейлі өзгертті. Көптеген зиялылар жана дәуірден үлкен үміт күтті. Жаһандаров та солардың қатарында болды. Ол өз естелігінде: *«Сарқанда мұсылман комитеті атында халықты ұйымдастырып мектеп ашып, қырағатхана, басқа керекті мәдени жұмыстардың соңында жүрдім»*, — дейді. Бұл дерек оның қоғамдық белсенділігінің тоқтамағанын көрсетеді. Керісінше, ол төңкерістік өзгерістерді ағартушылық қызметті жалғастырудың мүмкіндігі ретінде қабылдаған. Мектеп ашу, қырағатхана ұйымдастыру, халықты біріктіру — осының бәрі оның бұрынғы қызметінің заңды жалғасы болды. Бірақ жана заман күткен үмітті толық ақтамады. Көп ұзамай азамат соғысының аласапыраны басталды. Жаһандаровтың өміріндегі ең ауыр кезеңдердің бірі енді ғана алда тұрған еді.

ҚЫЗЫЛҒА ДА, АҚҚА ДА ЖАҚПАҒАН

1917 жылғы төңкерістер Ресей империясының ғасырлар бойғы саяси құрылымын күйретті. Алайда жана заманның келуі қазақ даласына бірден тыныштық пен тұрақтылық әкелген жоқ. Керісінше, билік үшін күрес, азамат соғысы, әскери қактығыстар мен саяси текетірістер бұрынғыдан да ауыр кезеңді бастады. Файзрахман Жаһандаров дәл осы дәуірдің бел ортасында жүрді. Ол жана биліктен ағартушылыққа жол ашылады деп үміттенді. Бірақ көп ұзамай бірнеше биліктің кезектесіп келуі оның тағдырын тағы да күрделендірді. Жаһандаровтың өмірбаянына қарасақ, оның басынан патша билігінің

МЫСЫРДАН КЕЛГЕН

Немесе

Файзрахман феномені

де, ак гвардияшылардың да, кеңестік жүйенің де қысымы өткенін көреміз. Бұл жағынан алғанда оның тағдыры XX ғасыр басындағы көптеген түркі-мұсылман зиялыларының ортақ тағдырына ұқсайды.

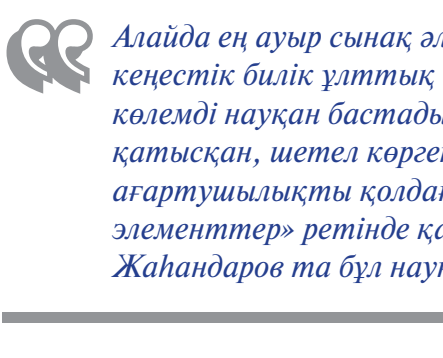
1917 жылғы Ақпан төңкерісінен кейін Ресейдің түкпір-түкпірінде қоғамдық ұйымдар құрыла бастады. Қазақ даласында да түрлі комитеттер мен кеңестер пайда болды. Олардың арасында мұсылман комитеттері ерекше орын алды. Бұл ұйымдардың негізгі мақсаты жергілікті халықтың мүддесін қорғау, мәдени-ағартушылық жұмыстар жүргізу және жана саяси жағдайда қоғамды ұйымдастыру болатын. Жаһандаров өз естелігінде: *«Сарқанда мұсылман комитеті атында халықты ұйымдастырып мектеп ашып, қырағатхана, басқа керекті мәдени жұмыстардың соңында жүрдім»*, — деп жазады. Бұл сөйлем оның сол кезеңдегі қоғамдық белсенділігін анық көрсетеді. Ол билікке ұмтылған саясаткер болған жоқ, қарулы жасақ ұйымдастырған әскери қайраткер де емес. Оның негізгі қызметі бұрынғысынан ағартушылық еді. Жаһандаров қандай жағдайда да мектеп ашуды, кітапхана ұйымдастыруды, халықтың сауатын көтеруді бірінші орынға қойды. Бұл оның өмірлік ұстанымының өзгермегенін көрсетеді.

Жаһандаровтың естелігіндегі ең қызықты тұстардың бірі — оның түрлі саяси күштердің күдігін қатар тудырғаны. Ол былай деп жазады: *«Сол уақытта қазақ-орыс комитеттері мені қызыл, мені сор деп 15 күн ішінде Сарқаннан көшуге қаулы қылды»*. Бұл сөйлемнің мағынасы терең. Азамат соғысы жылдарында қоғам екіге бөлінді. Бір тарап большевиктерді қоллады. Екінші тарап оларға қарсы тұрды. Осындай жағдайда тәуелсіз ойлайтын, ұлттық мүддені бірінші орынға қоятын адамдар екі жаққа да ұнамай қалатын. Жаһандаровтың тағдыры соған ұқсайды. Біреулер оны «қызыл» деп санаған. Басқалары оған күдікпен қараған. Нәтижесінде ол тағы да қысымға ұшырады.

Бұл құбылыс қазақ зиялылары арасында жиі кездесетін. Өйткені олардың көпшілігі белгілі бір партиядан бұрын халықтың мүддесін қорғауға тырысты. Ал азамат соғысы жағдайында мұндай ұстанымның өзі қауіпті саналатын.

Жаһандаровтың өміріндегі ең ауыр кезеңдердің бірі азамат соғысы жылдарына сәйкес келеді. Ол өз естелігінде: *«18-19-ның жылдарда Колчак, Анненков заманында өмірімді ақтардың абақтысында өткіздім»*, — деп жазады. Бұл жолдар көп нәрсені аңғартады. 1918-1919 жылдары Жетісу өлкесі азамат соғысының ең ауыр аймақтарының бірі болды. Сібірде адмирал Колчак билігі орнады. Ал Жетісуда атаман Анненковтың қарулы жасақтары әрекет етті. Олардың билігі кезінде көптеген адам-

дар қуғынға ұшырады. Жаһандаров сол кезеңді түрмеде өткізгенін айтады. Өкінішке қарай, оның қандай айыппен қамалғаны өзiрге белгісіз. Бірақ оның бұрын Патша билігінің бақылауында болғанын, мұсылман комитеттерінде жұмыс істегенін және қоғамдық белсенділігін ескерсек, ақ гвардияшылар үшін де сенімсіз тұлға болып көрінуі мүмкін. Ол естелігінде тағы бір ауыр жағдайды баяндайды: *«Нәрсем, малым, жабдығым сайманның бәрін ақтарға талаттым»*. Бұл сөйлем азамат соғысының жеке адамдарға қаншалықты ауыр тигенін көрсетеді. Көптеген қазақ от-

басылары сияқты Жаһандаров та бүкіл мүлкінен айырылған. Бірақ ол өмір бойы ең қымбат санаған дүниеден — білімге деген құштарлығынан айырылған жоқ.

Көптеген адамдар 1920 жылдан кейін жағдай түзеледі деп үміттенді. Ақтардың билігі құлады. Кеңестік жүйе орнықты. Бірақ Жаһандаровтың тағдыры көрсеткендей, жана билік те барлық мәселені шешкен жоқ. Ол өз естелігінде: *«Совет үкіметі келгенде де шекем қызған жоқ»*, — деп жазады. Бұл сөйлемнің астарында үлкен өмір тәжірибесі жатыр. Патша билігі оны күдікке алды. Ақтар түрмеге қамады. Енді кеңестік билік те сенімсіздік таныта бастады. Жаһандаров былай дейді: *«2-3 мәртебе үйімде тіпту болып, іске жарақты нәрселерім, бала-шағаларымның киіміне шейін алынып...»*. Бұл жолдар азамат соғысынан кейінгі жылдардағы ауыр тұрмысты көрсетеді. Көптеген зиялылар дәл осындай қысымға ұшырады. Жаһандаровтың жағдайында мәселе тек мүлкте ғана емес еді. Ол бірнеше рет тұтқындалып, тергеуге алынған. Өзі айтқандай: *«Әр мәртебесінде бір ай жарымнан падуалда жаттым»*. Бұл оның 1930 жылғы үлкен қуғынға дейінгі кезеңде-ақ тұрақты бақылауда болғанын көрсетеді.

«Тілші» газетінде жарияланған естеліктің ең әсерлі тұстарының бірі осы сөйлем болуы мүмкін. Жаһандаров: *«Бұл айтқаным қорлықтарымның жүзден бірі»*, — деп жазады. Бұл сөздерде реніштен гөрі шаршаған адамның үні естіледі. Шынында оның өмір жолына қарасақ, бірнеше саяси дәуірдің қысымын бастан кешіргенін байқаймыз. Балалық шағы шетелде жоқшылықпен

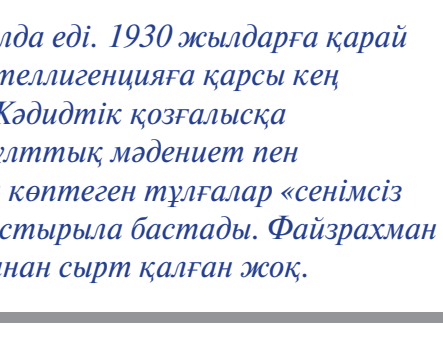
өтті. Жастық шағында кітапханасынан айырылды. 1916 жылы тұтқындалды, Қытайға қашуға мәжбүр болды. Азамат соғысында түрмеге түсті, кеңестік кезеңде қайта-қайта тергеуге алынды. Соған қарамастан ол мектеп ашуды, кітапхана ұйымдастыруды және халыққа білім беруді тоқтатпады. Осы табандылығы оны өз дәуірінің өзге ағартушыларымен қатар қойып, оның күресін жәй қызмет емес, тұтас рухани ерлік ретінде бағалауға негіз береді.

Алайда ең ауыр сынақ әлі алда еді. 1930 жылдарға қарай кеңестік билік ұлттық интеллигенцияға қарсы кең көлемді науқан бастады. Жәдидтік қозғалысқа қатысқан, шетел көрген, ұлттық мәдениет пен ағартушылықты

колдаған көптеген тұлғалар «сенімсіз элементтер» ретінде қарастырыла бастады. Файзрахман Жаһандаров та бұл науқаннан сырт қалған жоқ.

1930 жылғы 5 қазанда ол ОГПУ органдары тарапынан тұтқындалды. Сол жылдың 3 желтоқсанында РКФСР Қылмыстық кодексінің 58-10-бабы бойынша бес жыл мерзімге жер аударылды. Осылайша Хижазды, Мысырды, Стамбұлды аралаған, Қапалдағы ағартушылық қозғалыстың бел ортасында жүрген, қазақ және татар баспасөзінде ондаған мақала жариялаған ұстаздың өмірі қуғын-сүргінмен аяқталды. Бірақ

тарих оның есімін түбегейлі өшіре алмады. Жарты ғасырдан астам уақыт өткен соң ғана әділеттің үні қайта жаңғырып, оның есімі қайта оралды.

АҚТАЛУ ЖӘНЕ ТАРИХИ ОРНЫ

Файзрахман Жаһандаровтың өмір жолы XX ғасыр басындағы қазақ даласының күрделі тарихи тағдырын толықтай бойына сыйдырғандай әсер қалдырады. Оның ғұмырында білім іздеу де, ағартушылық та, баспасөздегі қызмет те, саяси қысым да, қуғын-сүргін де тұтас бір арнаға тоғысты. Бұл бір адамның жеке өмірі ғана емес, тұтас бір дәуірдің қайшылыққа толы шындығы еді. Бірақ ең маңызды сұрақ — оның тарихи орны қандай?

Жаһандаров тек өз дәуірінің мұғалімі болып қалды ма, әлде қазақ ағартушылығының кең кеңістігінде өзіндік із қалдырған тұлға ма?

Осы сұрақтарға жауап беру үшін оның өмірінің соңғы кезеңі мен тарихи бағасын қарастыру қажет. Қуғыннан кейінгі үнсіздік. 1930 жылғы тұтқындаудан кейін Файзрахман Жаһандаровтың өмірі туралы деректер ұзақ уақыт бойы үзіледі. Ол бес жыл мерзімге жер аударуға жіберілген. Бұл кезеңде оның қайда өмір сүргені, қандай жағдайда болғаны жөнінде толық мәлімет өзiрге ғылыми айналымға түспеген. Алайда сол кезеңнің жалпы тарихи контексті оның тағдырын шамалауға мүмкіндік береді. 1930 жылдар — Кеңес Одағында саяси қуғын-сүргін күшейген кезең. Жәдидшіл бағыттағы ағартушылар, шетелде білім алған зиялылар, ұлттық мәдениетпен айналысқан тұлғалар жаппай бақылауға алынды.

Жаһандаров та осы әлеуметтік топтың өкілі болатын. Сондықтан оның тағдыры жеке құбылыс емес, тұтас тарихи процестің бір бөлігі ретінде қарастырылуы керек.

Кеңес дәуірінің соңына қарай тарихи әділеттілік мәселесі қайта көтеріле бастады. 1980 жылдардың соңында көптеген саяси істер қайта қаралып, бұрынғы репрессия құрбандары ақталды. Солардың қатарында Файзрахман Жаһандаров та бар еді. 1989 жылғы 17 шілдеде оның ісі толық ақталды. Бұл дерек тек заңдық шешім емес, тарихи баға ретінде де маңызды. Өйткені ақталу арқылы мемлекет оның іс-әрекетінің қылмыстық емес, саяси сипатта болғанын мойындады. Басқаша айтқанда, Жаһандаровтың өмірі қайтадан тарих бетіне оралды. Бірақ өкінішке қарай, оның мұрасы толық зерттеліп үлгермеді.

Файзрахман Жаһандаровты жеке тұлға ретінде ғана емес, «Мамания» мектебі феноменінің бір бөлігі ретінде қарастыру қажет. «Мамания» XX ғасыр басындағы қазақ даласындағы ерекше құбылыс болды. Бұл жай ғана оқу орны емес, мұсылман әлеміндегі жәдидтік ағартушылықтың қазақ топырағындағы көрінісі еді. Мұнда білім беру жүйесі жанаша құрылып, мұғалімдер халықаралық деңгейде ізделді. Оқыту мазмұны дәстүрлі діни біліммен шектелмей, жаратылыстану пәндерімен толықты. Жаһандаров осы жүйенің ішіндегі негізгі ұстаздардың бірі болды. Ол тек сабақ беріп қана қойған жоқ. Ол публицист ретінде жанаша білім беретін мектептің идеясын баспасөз арқылы таратып отырды. «Уақыт», «Шура», «Айкап» беттеріндегі мақалалары — соның айғағы. Сондықтан оның қызметі екі бағытта қатар жүрді: мектептегі педагогикалық және баспасөздегі ағартушылық қызмет. Бұл екі бағыт бірін-бірі толықтырып отырды.

Файзрахман Жаһандаровтың дүниетанымын түсіну үшін оны жәдидтік қозғалыс аясында қарастыру қажет. Жәдидшілдік — XIX ғасырдың соңы мен XX ғасыр басында мұсылман қоғамдарында пайда болған реформалық ағым. Оның негізгі идеясы — білім беру жүйесін жаңарту, ескі оқыту тәсілдерін өзгерту, ғылым мен техниканы игеру. Жаһандаровтың барлық мақаласында осы идея айқын көрінеді. Ол ауруды бақсылармен емес, дәрігерлермен емдеу, қыз балалардың білім алуы, кітапхана мен баспасөздің дамуы, жаңа мектептердің ашылуы сияқты мәселелерді көтерді. Бұл оның тек жергілікті мұғалім емес, жәдиттік идеологиялық ағымның өкілі болғанын көрсетеді.

Біз бөлектен деректерге сүйене отырып, Жаһандаровты бірнеше қырынан бағалауға болады. Біріншісі — мұғалім. Ол «Мамания» мектебінде жанаша әдіспен сабақ берген, өз заманының озық ойлы ұстаздарының бірі болды. Шәкірттеріне тек базалық білім беріп қоймай, олардың бойында ұлттық сана-сезім мен отаншылдық рухты қалыптастыруға баса назар аударды.

Екіншісі — ағартушы және публицист. Файзрахман Жаһандаров «Айкап» журналы, «Қазақ» газеті сияқты ұлттық басылымдармен тығыз байланыста болып, халықты өнер-білімге, мәдениетке шақырған мақалалар жазды. Оның жазбаларында елдің әлеуметтік жағдайы мен рухани даму мәселелері кенінен көтерілді.

Үшіншісі — қоғам қайраткері. 1916 жылғы маусым жарлығы (майданның қара жұмысына адам алу туралы декрет) тұсында ол халықтың мүддесін қорғап, елдің басына түскен ауыр нәубеттің зардаптарын жеңілдетуге барынша тырысты. Алаш қозғалысының зиялыларымен үзгінгелес болып, ұлт азаттығы жолында аянбай еңбек етті.

Файзрахман Жаһандаровтың өмір жолы — бір адамның емес, тұтас бір ғасырдың жүрек соғысы. Ол Хижаз бен Мысырдың медреселерінен басталған білім сапарын Стамбұлдың рухани кеңістігі арқылы өткізіп, Қапал мен Сарқанның шаң басқан даласына әкелді. Ол бір қолымен бала оқытты, бір қолымен газетке жазды, жүрегімен ұлттың оянуын тіледі. Бірақ бұл жолдың бәрі азапсыз болған жоқ: күдік те, құдалау да, абақты да, тартып алынған кітаптар да болды. Сол қиындықтардың ортасында да ол білімнен, ағартушылықтан, ұлттың ертеніне деген сенімнен бас тартпады. Осылайша ол XX ғасыр басындағы қазақ зиялыларының ортақ бейнесін бойына жинады. Жәдидтік үміт пен отарлық күдік, азамат соғысының қасіреті мен кеңестік қысым бір адамның өміріне тоғысты. Бірақ ол жоғалған жоқ. Өйткені шынайы ұстаздың ғұмыры өшпейді, ол халықтың жадында жалғасады. Себебі Файзрахман Жаһандаров қазақ даласына білімнің сәулесін таратып қалай қймай, сол сәулені ұлттың рухына айналдырған тұлғалардың бірі еді.

Абай МЫРЗА

КӨШЕ ТАЗАЛАЙТЫН КӨПБАЛАЛЫ АНА

біздей жұмыс иелерін төмен санатқа жатқызатындарды да байқаймыз. «Алла разы болсын!», «Алтын қолыңыз аман болсын!» деп алғысын жаудыратындар өте көп. Біз елдің батасынан, алғысынан кейін шаршағанымызды да ұмытып кетеміз. Президенттің өзі тазалық жұмысшыларын «Еңбек адамы» деп бағалап, маған осы тазалық саласындағы қызметім үшін «Құрмет» грамотасын бергенін мақтанышпен айтамын» дейді ол.

Кейіпкеріміз аялдамалар мен адам жаяу жүретін жолдарды тазалайтындықтан, тұрғындар жиі жоғалтатын заттың бірі телефон

мен құжаттар екенін айтады. «Адамдар көбіне телефонның жоғалтады. Бірнеше рет телефон тауып алдым. Хабарласып иесін тауып, қолына беремін. Құжаттарын жоғалтып алған адамдар жиі болады. Есімде қалғаны — 4-5 жыл бұрын бір әйелдің сөмкесін тауып алғаным. Сөмкеде қандас бауырларымыздың құжаттары бар екен, азаматтық алғандығы туралы құжат, көлік кілттері. Әлеуметтік желі арқылы тауып, өздеріне табыстадық» дейді Сәлима.

Көше тазалықшылары үшін әр маусымда, әр мезгілде атқаратын жұмыс та өзгеріп отырады. Тазалықшының айтуынша, әр маусымның өз ерекшелігі, қиындығы бар. «Жұмысты талғамай жасай беретін адаммын. Астананың қысы да ұнайды. Суық болса да еңбек ете береміз. Қыста қар күрейміз. Қыста алдымен адамдар, оқушылар жаяу жүретін жолдарды ашамыз, тазалаймыз. Адамдарға қауіпсіз болу үшін мұздарды жарып, тазалығын қамтамасыз етеміз. Әр мезгілдің өз ерекшелігі

болады. Көктем мезгіліндегі, батпақ кезіндегі жұмыстар қиындау, қыстан қар астында қалған қокыс өте көп болады. Жазда адамдар далада серуендеп жүрген соң қокыстар жиі шашылады. Көбіне бөтелке, темекі тұқылыдары, балмұздақ қабы сияқты қокыстарды жинаймыз. Күзде жерге түскен жапырақтарды сыпырамыз» дейді ол.

Сәлима апай қазіргі уақытта «Әзірет Сұлтан» мешітінің айналасын, Тәуелсіздік сарайы, «Қазақ елі» монументі маңайын тазалайды. Түскі ас пен демалуға берілген орын да мешіттің жанында болғаны қатты қуантатынын жеткізді. Кейіпкеріміздің сөзінше, еңбек-қақының уақытылы төленуі мен ұжымда тұрақты ұйымдастырылатын іс-шаралар қызметкерлердің еңбекке деген құлшынысын арттырады. Сондай-ақ мекемеде дін мен ұлтқа, жасқа қатысты ешқандай шектеу жоқ екенін, әр адамға құрметпен қарайтынын атап өтті. «Жұмыста адамның діні мен нәсіліне, жасына байланысты шектеулер жоқ. Ауыл-аймақтардан келіп, көршілес елдерден келіп те жұмыс істеп жатқандар бар. Ең бастысы, біздегі жұмыста адамның еңбегі, тәртібі маңызды. Бұл жерде жастар аздау. Өйткені, жұмыс тәртібі қатал, еңбек ауырлау. Үнемі қозғалыс керек» дейді тазалықшы.

Сәлима Бибатыр қаланың тазалығы тұрғындар мәдениетімен де тығыз байланысты екенін жеткізді. Оның айтуынша, көшенің, аялдаманың, жаяу жүргінші жолының тап-таза болуы — әр адамның жүріс-тұрысына, жауапкершілігіне, ортақ мүддені түсіне білуіне байланысты. «Жұмысымды жақсы көремін. Ешкімнің ақысына кірмейтін адал қызмет. Алла қаласа, зейнетке де осы жерден шықсам деймін. Айнала тап-тұйнақтай болып тұрса, адамның көңілі де жай табады. Сондықтан біздің міндет — тек сыпыру, тазалау емес, адамдарға жайлы орта жасау» дейді Сәлима апай.

Жұмысына адал, қызметін ыждағатпен атқаратын қанағатшыл адамның еңбегі әрқашан бағалы. Сәлима апай сыпырғышын қолына алып, күнделікті жұмысына қайта кірісті. Артын-дағы тап-таза жолға қарап, бір сәтке менің ойым да тазарып қалғандай күйде болдым.

Айзат ЕРМЕКҚЫЗЫ

■ Қазіргі таңда өлемнің әр түкпірінде өмір сүріп жатқан қандастарымыз аз емес. Олар өзге елде еңбек етіп, жаңа ортаға бейімделіп қана қоймай, ұлттық құндылықтарын сақтап, кейінгі ұрпаққа жеткізуге де күш салып келеді. Сондай отбасының Канадаға бірі — Канаданың Монреаль қаласында тұрып жатқан Әлжан мен Мәдинаның отбасы.

Әлжан — Алматы қаласының тумасы, инженер мамандығын игерген кәсіби маман. Жұбайы Мәдина — Түркістан облысының тумасы. Бүгінде олар Әбіш пен Димаш есімді екі ұл тәрбиелеп отыр. Отбасының Канадаға қоныс аударуы алдын ала жоспарланған шешім емес. Жолдасының жұмысына байланысты шетелге көшкен олар мұны тағдыр сыйлаған жаңа өмірлік тәжірибе ретінде қабылдаған. «Шынымды айтсам, Канадаға көшу ешқашан ойымызда болған жоқ. Жолдасымның жұмысына байланысты осында келдік. Біз үшін бұл жаңа өмірлік тәжірибе болды. Басқа елдің мәдениетімен танысып, өмір сүру салтын көру қызық екен» дейді Мәдина.

Монреальдағы өмір отбасыға көптеген жаңалық әкелген. Әсіресе жергілікті халықтың мәдениеті мен қоғамдық қарым-қатынасы олардың назарын аударған. Мәдинаның айтуынша, канадалықтардың басты ерекшелігі — бір-біріне деген құрметі мен сыйластығы. Оның сөзінше, мұнда адамдар сұраусыз ақыл айтпайды, өзгенің жеке кеңістігін сыйлайды және әр адамның құқығына құрметпен қарайды. Көшеде де, қоғамдық орындарда да, көлік жүргізу мәдениетінде де осы қасиеттер айқын байқалады. Адамдардың бір-біріне жол беруі, дөрекілікке жол бермеуі және заңға бағынуы қоғамның қалыпты өмір салтына айналған.

Канададағы тағы бір ерекшелік — қарапайым өмір сүру мәдениеті. Қазақстандағыдай үлкен той-думан немесе ауқымды отбасылық жиындар мұнда сирек кездеседі. Оның бір себебі — өмір сүру құнының жоғары болуы. Сондықтан тұрғындардың басым бөлігі қаржысын тиімді жоспарлап, еңбек пен демалыстың тепе-теңдігін сақтауға тырысады.

«Жас кезінде көп еңбек етіп, қартайғанда еңбегінің жемісін көреді. Бізді танғалдырғаны —

КАНАДАДА ТҰРАТЫН ҚАЗАҚ ОТБАСЫ

жасы үлкен адамдардың спортпен белсенді айналысуы. Ұлттық парктерде хайкинг жасап жүрген қарияларды жиі кездестіруге болады. Бұл жастарға да жақсы үлгі көрсетеді» дейді Мәдина.

Шетелдегі өмірдің басты сынағы тұрмыстық мәселелер емес, ұлттық болмысты сақтау екені анық. Әлжан мен Мәдина отбасы үшін бала тәрбиесі бірінші орында. Олар тәрбиенің негізі сөзде емес, іс-әрекетте деп есептейді. «Мен үшін тәрбие беру — балаларға үлгі болу. Бала ата-анасының жүріс-тұрысына қарап өседі. Сондықтан алдымен өзімізді тәрбиелеуіміз керек. Балалар біздің барлық қылығымызды қайталайды» дейді кейіпкеріміз. Мәдина балалардың табиғатынан адал әрі шынайы болатынын айтады. Оның пікірінше, үлкендер кейде балалардан қарапайымдылық пен мейірімділікті үйренуі керек.

Отбасы үшін ұлтжандылық тәрбиесі де ерекше маңызды. Канаданың көп ұлтты ортасында өсіп жатқан Әбіш пен Димаштың қазақ екенін ұмытпауына ата-анасы бар күшін салып келеді. «Біз ұлдарымызға әрдайым олардың Отаны Қазақстан екенін айтып отырамыз. Олар ата-әжелерімен хабарласып тұрады. Канададағы қазақстандықтармен араласып, балаларымызды тилт-дәстүрімізбен тәрбиелеуге тырысамыз. Қазақ болып туған соң өз тамырыңды білу маңызды деп есептейміз» дейді Мәдина.

Шетелге көшіп барған көптеген азамат секілді бұл отбасы да тіл мәселесінің маңызды екенін атап өтті. Жаңа қоғамға

бейімделудің алғашқы шарты — жергілікті тілді меңгеру. «Қазақтарға ғана емес, кез келген ұлтқа ең үлкен кедергі — тіл. Жаңа қоғамның заңдары мен ережелерін қабылдау оңай емес. Көп адам көшіп келіп өз тәртібімен өмір сүргісі келеді. Бірақ иммиграция дегеніміз — жаңа ортаны қабылдау», — дейді ол. Оның айтуынша, Канадада көптеген мәселе адамның өз еңбегі мен қабілетіне байланысты шешіледі. Жұмыс табу, жаңа ортаға бейімделу, білім беру және денсаулық сақтау жүйесін түсіну уақыт пен шыдамды талап етеді.

Бүгінде Әлжан мен Мәдинаның отбасы Қазақстанға біржола оралуды жоспарлап отырған жоқ. Себебі олардың жұмысы мен өмірі Канадамен тығыз байланысты. Соған қарамастан, туған жерге деген сағыныш жүрегінде сақталған. «Әрине, ата-анамызды, туған-туыстарымызды, достарымызды сағынамыз. Қазақстан әрқашан біздің Отанымыз болып қала береді» дейді Мәдина.

Жат жерде жүрсе де ұлттық құндылықтарын жоғалтпаған бұл отбасының өмірлік ұстанымы қарапайым: қай елде тұрсаң да өз тамырыңды ұмытпау. Олар ұлдарына жақсы білім мен жарқын болашақ сыйлаумен қатар, ең басты мұра — туған елге деген сүйіспеншілікті аманаттап келеді. Монреальда өсіп келе жатқан Әбіш пен Димаш үшін Қазақстан — картадағы мемлекет қана емес, ата-анасы жүрегіне сіңіріп келе жатқан қасиетті ұғым.

Диана ӘДІЛХАН

БАЛА СЕНІМІН НЫҒАЙТАТЫН СИҚЫРЛЫ СӨЗДЕР

■ Смартфон, жасанды интеллект санамызды жаулап қана қоймай, аяқ-қолымызды жіпсіз байлауға біржола алып бара жатқанын байқайсыз ба? Рас, әр саланы цифрландыру тәтіктері адамның уақытын үнемдеп, жұмысын жеңілдеткені айқын. Бірақ оған қолданатын құрал, яғни қолдағы смартфондымыз көп нәрсенің орнын басып барады. Тіпті отбасымыздың да...

Неге дейсіз ғой? Өйткені қазір тамақ іше де, әжетханаға барса да, үй тазалап, басқа да шаруамен айналысып жатса да, көп адамның қолынан смартфон түспейді. Ол қатарда өзіміз де бар екенімізді несіне жасырайық. Қазір смартфон байланыс құралы ғана емес, көп функциялы супер технологияға айналды. Ол отбасымызбен әңгіме айтуды, баламен ойнауды да қалдырып барады. Баламен ойнайын десен, оған YouTube қызығырақ, сені де қараймын деген подкасттар мазалап барады... Өйтсе де, елдің де, өзіңнің де келешегіңді ойлайын десен, қарапайым іс-қарекетке көңіл бөлу ләзім.

Жақында «Сенімен Болашақ» республикалық қоғамдық бірлестігінің ресми сайты шолып шықтым. «Тілмен емес, тірлікпен іс қыл» деген ұраны бар бірлестіктің әртүрлі жобаларымен танысып, азды-көпті мақаласын оқыдым. Соның

ішінде «Баланың өзіне деген сенімін нығайтатын 7 сөз тіркесі» деген жазбаға ерекше назар аудардым. «Қазақтың емі — сөз, өкпесі — бөз» демекші, сөз тыңдайтын, түсінетін, сөзге тоқтаған халықтың ұрпағы емес пе едік?! Қазір балаларға бәрін берсек те, кемдік қылып жатқан бір нәрсе осы сөз бе екен деп түйдім. Әлгі жазбада «Қарапайым қолдау сөздері баланың өзін қауіпсіз және ата-анасының махаббатын сезінуіне, сенімді болуға көмектеседі» дей келе, оларды былай тізіпті: «Мен әрқашан сенің жаныңдамын», «Маған бәрін ашық айта аласың», «Қателесу — қалыпты нәрсе», «Мен сені мақтан тұтамын», «Маған бөліскенің үшін рақмет», «Мен сені бағаларын немесе жетістіктерің үшін емес, өзін үшін жақсы көремін», «Кел, мұны бірге шешіп көрейік».

Байқағамын, қазір жиі айтылатын эмоционалдық интеллект (EQ), яғни

адамның эмоциясын басқару мәселесінің бір шешімі осы сиқырлы сөздерде жатқан секілді. Бұл тізімдегі сөздер оқығанға жай сөз болуы мүмкін. Бірақ бұл ата-ананың аузынан шынайы көңілмен шықса, балаға сөзсіз оң әсер етеді. Өйткені қай кезде болмасын үлкендер балаларға талапшыл келеді. «Баланың ісі шала» деп оң-оңай кемсіте салатын сәттер де жиі кездеседі. Нәтижесінде балалар өмірде қателесуден қорқады, ілгері жылжуға дәті жетпейді. Мұның соңы есейген шақта шешім шығара алмауға, өзгелерге жалтақтауға,

өзін бағаламауға әкеледі. Не адаммен ақылдаса алмайтын, не өзі шешім шығара алмайтын кейбір жігіттің кесірі бүтін тағдырларды талқандап жатыр. Ендеше, қайтпек керек?

Алдымен баланың жасына, ойлау жүйесіне және табиғи мінезіне мән беру қажет. Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының «Баланы ұлша тәрбиелесен — ұл, құлша тәрбиелесен — құл болмақшы» деген сөзінің жаны бар. Ұдайы ұрысып сөйлеу, жекпіл сөйлеу және оған балағат, боктық сөздің қосылуы баланың эмоционалдық күйіне теріс әсерін береді. Ата-анасы бола тұра балалардың мейірімге мұқтаж болуы — ересектердің ең үлкен қателігі. Әдетте бала бір нәрсені бүлдіріп алған кезде қасында ата-анасы болмаса, оны айтпауға, жасыруға тырысады. Ал қасында болса, ата-анасы қалай қабылдайды екен деп сол мезетте өзін түтіп жейді. Міне, мұндай сәтте бір уақыт ашуға бой алдырмай, балаға «Қателесу — қалыпты нәрсе» деген сөзді айту қажет. Баланың қатесін байқап, бірақ бала айтпаса, оның актарылуына мүмкіндік беру керек. Оған әрқашан қолдау жасайтынды білдіріп, «Мен әрқашан сенің жаныңдамын», оны тыңдауға пейілді екенінді білдіріп, «Маған бәрін ашық айта аласың» деу де маңызды. Егер ол өзін мазалап жүрген нәрселерді айтып, сырын ақтарса, «Маған бөліскенің үшін рақмет» деп алғыс та білдіріп қою артық етпейді.

Көп жағдайда ата-аналар баласы мектептен үздік баға алып келсе, марапатталса,

онымен бірге қуанып, сый-сияпат жасап жатады. Бұл дұрыс емес дей алмаймыз. Өйтсе де баланың үлгерімі нашарлап не мінезінде өзгерістер болып, қателескен кезінде де оған қолдау таныту керек. «Мен сені бағаларын немесе жетістіктерің үшін емес, өзің үшін жақсы көремін» деген сиқырлы сөз осындайда өте қажет. Өйткені шын мәнінде бала анасынан ажырап, өмірге келген сәтте қандай еді, өскенде қандай болды? Оған деген ата-аналық махаббатқа, мейірім, сүйіспеншілікке балалық қателіктері, сабақ үлгерімі әсер етпеуі тиіс.

«Қазіргі оқулықтарды түсінбейміз, бәрін күрделендіріп жіберген» деп оқу стандартын сөге жамандамай, баланыз сабағына көмектесуін сұраса, оған да көңіл бөлініз. «Кел, мұны бірге шешіп көрейік» деп қиын есептері болса, оған да көмектесіңіз. Біз назар аударған жазбада «...мұндай қолдау сөздері баланың бойында өзін-өзі бағалай білуді, ата-анаға деген сенімді, эмоционалдық тұрақтылықты және отбасындағы қауіпсіздік сезімін қалыптастырады» делінген. Расында бала кездегі естіген сөздер, алған білім тайға салған танбадай санада жанғырып тұратыны даусыз. Ендеше, балаға айтылатын сиқырлы сөздеріміз бұл жетеумен шектеліп қалмасын. Өйткені баланың өзін өткізетін әрбір сәт маңызды, оған айтатын сөздер одан да маңызды екенін ұмытпаған жөн.

Ермұрат ШОПАН

Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының ресми газеті

Munara

Меншік иесі:
«Munara gazeti» ЖШС

Директор
Ағабек ҚОНАРБАЙҰЛЫ

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Наурызбай қажы ТАҒАНҰЛЫ (төраға)

Кенжетай ДҮЙСЕНБАЙ

Сансызбай ҚҰРБАНҰЛЫ

Ермек МҰҚАТАЙ

Ершат ОҢҒАР

Смайыл СЕЙТБЕКОВ

Батыржан МАНСУРОВ

Нұрлан ҚАЙЫРБЕКОВ

Марат БЕКТАЗИНОВ

Марат ЖАППАСБАЕВ

Нұрбек ЕСМАҒАНБЕТ

Тәлеби ОСПАН

Бөкейхан АБДРАХМАНОВ

Қуаныш СӘБИТ

Болатбек АБУ

Асқар ЗӘКІРЖАНҰЛЫ

Естай АЙТУҒАНҰЛЫ

Дастан ҚҰРМАНБАЕВ

Әнуар ЕЛЖАНОВ

Самат ҚАНАТҚАЛИҰЛЫ

Жолдас ҚОСПАҚҰЛЫ

Хамзат ҚАЖЫМҰРАТУЛЫ

Ержан ТӨЛЕПОВ

Мадияр ПІРМҚУЛОВ

Асқар МҰҚАНОВ

Керімбек ДӘУІТОВ

Қанат ҚЫДЫРМИН

Бектұрсын УӘЛИЕВ

Бейбіт ЖАНСАРИН

Амантай САДИЕВ

Думан НӘДІРҰЛЫ

Бас редактор –

Серікбол ХАСАН

Шеф редактор –

Нариман АМАНЖОЛ

Шариғи редактор –

Бауыржан ӘБДУӘЛІ

Жауапты хатшы –

Елдар ҚАБА

Фототілші –

Қайсар ТҰРЛЫБЕКОВ

Редакцияның мекенжайы:

Астана қаласы,

Қарасаз, 3

«Munara» газетінің редакциясы

Пошта: munara@muftyat.kz

Телефон: 8 (7172) 999866

Жазылу индексі: 64747

Газет айына 2 рет шығады

Ақпарат және қоғамдық даму

министрілігінің Ақпарат комитетінде

08.10.2019 жылы тіркеліп,

№КЗ26VPY00015760 куәлігі берілген.

«Munara» газеті редакциясының компьютерлік орталығында беттелді.

ТАРАЛЫМЫ – 21 400

Тапсырыс: №893

Алматы қаласы, Райымбек даңғылы, 369

«Гамма-Принт» ЖШС

Тел: +7 (727) 247-98-30

Газетте жарияланған

материалдарды сілтемесіз көшіріп

басуға болмайды.

Басылымда Алла Тағаланың есімі мен Құран

аяттары жазылғандықтан, газетті аяқасты

етпеулеріңізді сұраймыз.